TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2029817

DEMOKRATİK KATILIMIN YAŞ EŞİĞİ: ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI İLE SEÇME HAKKININ ANAYASAL İKİLEMİ

The Age Threshold for Democratic Participation: The Constitutional Dilemma Between the Child's Right to Participate and the Right to Vote

Gizem GÜNER YAŞAR*

Özet

Bu çalışma, çocuğun katılım hakkı ile seçme hakkının kullanımında öngörülen sabit 18 yaş sınırı arasındaki anayasal ikilemi ölçülülük ilkesi çerçevesinde incelemektedir. Çağdaş hukuk sistemleri, çocuğu kendi yaşamını etkileyen süreçlerde aktif bir hak öznesi olarak kabul etmeye yönelmiştir. Bu eğilim, geleneksel korumacı yaklaşımdan belirgin bir kopuşu işaret etmektedir. Bu hukuki anlayışın temelini, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesindeki katılım hakkı ile 5. maddesindeki çocuğun gelişen kapasitesi ilkesi oluşturur. Ancak çocukların karar süreçlerine katılımını destekleyen bu esnek ilkeler ile 1982 Anayasası'nın 67. maddesindeki katı 18 yaş kuralı arasında gerçek bir çatışma bulunmaktadır. Çalışmada söz konusu çatışma ölçülülük ilkesi çerçevesinde ele alınmakta ve sabit yaş sınırının, hedeflenen siyasi olgunluğun tespiti bakımından elverişlilik unsurunu ancak kısmen karşıladığı, gereklilik ve orantılılık unsurlarını ise karşılamadığı ortaya konmaktadır. Ölçülülük denetiminde tespit edilen bu dengesizliği gidermek amacıyla çalışmada, seçme yaşının doğrudan indirilmesi yerine Rehfeld'in kesirli oy hakkı modeli ve yerel seçimlerde seçme yaşının 16'ya indirilmesi önerisi tartışılmakta, her iki alternatifin gerekçeleri ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak çocuk meclisleri, dilekçe hakkı ve müstakil bir çocuk ombudsmanlığı gibi katılım mekanizmalarının çocuğu karar süreçlerinde daha güçlü bir konuma taşıyacağı ifade edilmektedir. Ancak bu mekanizmaların bağlayıcı hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede özellikle bağımsız bir çocuk ombudsmanlığının anayasal güvenceye kavuşturulması önerilmekte; ancak bu koşulların sağlanması halinde söz konusu mekanizmalar anayasal bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuğun katılım hakkı, gelişen kapasite ilkesi, seçme hakkı, ölçülülük ilkesi

Abstract

This study examines the constitutional dilemma between the child's right to participate and the fixed age threshold of eighteen prescribed for the right to vote, within the framework of the principle of proportionality. Contemporary legal systems increasingly recognize the child as an active rights-holder, marking a departure from the traditional protectionist paradigm. This understanding is grounded in Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child, which establishes the right to participate, and Article 5, which enshrines the principle of the child's evolving capacities. However, a genuine dilemma exists between these flexible principles, which

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 31.8.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Adana/Türkiye, e-posta: gizemguner48@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9217-6801.

support the child's participation in decision-making, and the rigid eighteen-year rule of Article 67 of the 1982 Constitution. The study addresses this dilemma through the principle of proportionality. It demonstrates that the fixed age threshold satisfies suitability only partially, insofar as political maturity is concerned, while failing to satisfy necessity and proportionality in the strict sense. To remedy this disproportionality, the study discusses, as alternatives to directly lowering the voting age, Rehfeld's model of fractional voting and the proposal to lower the voting age to sixteen for local elections, evaluating the justifications underlying each alternative separately. It further argues that mechanisms such as children's parliaments, the right to petition, and an independent children's ombudsman would strengthen the child's position within decision-making processes, provided they are rendered binding. The study proposes a constitutional guarantee for an independent children's ombudsman and concludes that, under these conditions, such mechanisms may be regarded as a viable constitutional solution.

Keywords: Child's right to participation, evolving capacities, right to vote, principle of proportionality

GİRİŞ

Çocuk hakları, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren köklü bir değişim geçirmiştir. Çocuğu yalnızca korunmaya muhtaç ve edilgen bir vesayet objesi sayan geleneksel yaklaşım terk edilmiştir. Bunun yerini, çocuğu kendi yaşamını ve içinde bulunduğu toplumu şekillendirme ehliyetine sahip bağımsız bir "anayasal hak öznesi" kabul eden çağdaş anlayış almıştır. Bu dönüşümün merkezinde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 12. maddesinde düzenlenen katılım hakkı yer almaktadır[1]. Bireysel özerkliğin yansıması olarak kabul edilen bu hak, çocuğu karar mekanizmalarında pasif bir nesne olmaktan çıkarıp aktif bir özneye dönüştürür. Ancak çocuğun anayasal bir özne olduğu belirginleşse de katılım hakkının karşısına pozitif hukukun koyduğu siyasal yaş sınırı engeli çıkmaktadır.

Bugün ülkemizin de aralarında bulunduğu pek çok anayasal düzende, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması yaşa dayalı sınırlamalara tabi tutulmuştur. 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenen 18 yaş şartı, bireyin siyasal bilince ulaştığı varsayılan "siyasi rüşt" eşiğini simgeler[2]. Ancak söz konusu sabit yaş sınırı, çocuğun olgunlaştıkça karar alma alanını genişleten "gelişen kapasite ilkesi" (evolving capacities) ile bağdaşmaz[3]. Katılım hakkı, çocuğun görüşlerine değer verilmesini zorunlu kılarken, 67. maddedeki yaş kuralı çocuğu siyasal iradenin en somut görünümü olan seçme hakkından tümüyle yoksun bırakmaktadır.

Söz konusu iki farklı hukuki yaklaşım, anayasa hukuku açısından çözülmesi gereken temel bir anayasal ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Mevcut durum şu soruyu gündeme getirir: 18 yaş eşiği, hedeflenen siyasal olgunluk amacı bakımından el-

[1] Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 3.

[2] Yılmaz Aliefendioğlu, 'Temsili Demokrasinin 'Seçim' Ayağı' (2005) 60 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 77; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (15. Bası Beta Basım Yayım Dağıtım 2012) 300.

[3] Gerison Lansdown, *The Evolving Capacities of the Child* (Innocenti Research Centre 2005) 4-5.

verişli, gerekli ve orantılı bir sınırlama mıdır[4], yoksa çocuğun gelişen kapasitesi karşısında katılım hakkını zedeleyen ölçüsüz bir engel midir?

Çalışmada bu sorular, teorik çerçeveden somut çözüm önerilerine uzanan sistematik bir yöntemle ele alınmaktadır. Ulusal mevzuatın çocuk haklarına ilişkin kanun ve yönetmelik düzeyindeki alt düzenlemeleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmakla birlikte; ilk bölümde çocuğun edilgen bir koruma nesnesinden hak öznesine dönüşüm süreci, uluslararası metinlerden 1982 Anayasası'na uzanan hukuki düzenlemeler ışığında incelenecektir. İkinci bölümde Türk hukukundaki mevcut düzenlemeler, dünyadaki genel eğilimler ve ülke örnekleri ışığında değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde katılım hakkı ile kesin yaş kuralı arasındaki ikilem ortaya konularak 18 yaş sınırı ölçülülük testine tabi tutulacaktır. Son bölümde ise bu ikilemi aşmaya yönelik olarak yerel yönetimler düzeyinde kademeli katılım modeli, çocuk meclisleri ve çocuk ombudsmanlığı gibi alternatif mekanizmalar tartışılacaktır. Öte yandan çalışmanın odağını korumak amacıyla; seçilme yaşı, zorunlu oy yükümlülüğünün seçmenler bakımından ölçülülüğü ve kademeli oy modelinin Türk seçim sistemine teknik uyarlanması gibi anayasa ve seçim hukukunun kendine özgü diğer tartışma alanları çalışmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

I. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

A. Anayasal Bir Özne Olarak Çocuk

Hukuk tarihinde çocuk, uzun yıllar boyunca yetişkinlerin iradesine ve vesayetine tabi pasif bir figür sayılmıştır[5]. Roma hukukuna dayanan bu geleneksel anlayış, çocuğu aile reisinin mutlak hakimiyetinde tutmuş, hatta onu babasının malvarlığının bir parçası olarak görmüştür[6]. Bu yaklaşım, çocuğu bugünün hak sahibi bir bireyinden ziyade geleceğin yetişkin adayı olarak değerlendirmekte ve onu aile içi vesayete hapsetmektedir.

Modern anayasa hukuku ise, söz konusu vesayetçi zihniyeti terk ederek çocuğun bağımsız bir hak öznesi olduğunu kabul etmiştir[7]. Çocuğun anayasal bir özne niteliği kazanması, onun doğuştan gelen ve devredilemez haklara sahip olması

---

4 Yüksel Metin, *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi* (Seçkin Yayıncılık 2002) 26 vd.

5 Müberra Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 60; Serkan Ekiz, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2021) 86(2) İzmir Barosu Dergisi 195.

6 Patria potestas kapsamında aile reisinin (pater familias) çocuk üzerindeki hakimiyeti, kişisel ilişkilerin yanı sıra malvarlığına ilişkin yetkileri de (çocuğun satılması, mancipatio yoluyla devredilmesi gibi) kapsamakta olup bu yönüyle kölelik kurumuna kısmen benzeşen mutlak bir hakimiyet biçimi olarak değerlendirilmektedir. Elvan Sütken, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 80.

7 Ekiz (n 5) 195.

esasına dayanır. Temelini insan onurundan alan bu yaklaşım, çocuğu edilgen bir koruma nesnesi olmaktan çıkarır ve onu hak sahibi eşit bir birey konumuna getirir. Devletin yükümlülükleri de bu zemin üzerine kurulur[8].

1982 Anayasası'nın 12. maddesinde yer alan "herkes" ifadesi, çocukları da temel hak ve özgürlüklerin asli sahibi kılar[9]. Çocuğun hak ehliyeti doğumla kazanıldığı için, rüşt veya erginlik şartına bağlı olmayan bu statü anayasal güvencelerin de temelini oluşturur[10]. Bu doğrultuda devlet, çocuğu sadece dış tehlikelerden korumakla yetinmemeli, onun maddi ve manevi varlığını geliştirerek özerk bir birey olmasına imkân tanımalıdır. Nitekim 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle 41. maddeye eklenen hükümler[11], çocuğun korunmasını ve üstün yararının gözetilmesini açıkça anayasal bir ilke haline getirmiştir. Çocuğun üstün yararının diğer menfaatler karşısında öncelikli tutulması hem hukuk devletinin hem de sosyal adalet anlayışının zorunlu bir gereğidir. Zira hukuk devleti bireyin temel haklarını kamu gücüne karşı güvenceye almayı, sosyal adalet ise toplumda kırılgan konumda olan çocuğu koruyarak fiilî eşitliği sağlamayı gerektirir.

Çocuğun anayasal bir özne olarak kabul edilmesi, onun yüksek yararının anne, baba veya kurumların haklarından bağımsız değerlendirilmesini gerektirir. Bu özerklik sayesinde çocuk, yargılama ve karar alma süreçlerinde dinlenilme hakkı elde ederek edilgen bir izleyici konumundan "görünür" bir aktöre dönüşür[12]. Çocuğun görüşlerine yaşı ve olgunluğu ölçüsünde değer verilmesi kritik bir husustur. Bu durum, çocuğun sürece şeklen katılmadığını, kararları etkileme iradesine sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla hakları bizzat kullanabilme yetkisi, katı bir biyolojik yaş sınırına dayanmamalı, çocuğun bireysel becerileri ve gelişen kapasitesi dikkate alınarak esnek biçimde değerlendirilmelidir.

---

8 Karacan'a göre, çocukların birer hak öznesi olarak kabul edilmesi, devletlerin onların mevcut koşullarını haklarını koruyucu biçimde dönüştürme sorumluluğu kapsamında tartışılmalıdır. Olcay Karacan, 'Çocuklar ve Hak Özneliği' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 708-710.

9 Zafer Gören, 'Çocuğun Temel Hakları' (1998) 15 Anayasa Yargısı 113.

10 Zafer Gören, 'Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi' (2012) (22) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 63-64.

11 1982 Anayasası m. 41(3): "*Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir*." (4): "*Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır*."

12 Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medeni Usul Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) (70) Adalet Dergisi 214; İdil Tuncer Kazancı, 'Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi" (2023) 9(1) AndHD 58. Gören'e göre, temel haklarını kullanma ehliyetine sahip olan çocuklar, vasi veya anne-baba tarafından eğitilip disipline edildikleri süreçte yasal temsilcilerine saygı duymakla yükümlüdür. Bu bağımlılık ilişkisi nedeniyle, çocuğun durumu tam bir özerklik olarak nitelendirilemez. Gören (n 9) 136.

Çocuğun görünür kılındığı bir anayasa düzeninde, katılım hakkı artık çocuğa yetişkinler tarafından lütfedilen bir ayrıcalık değildir. Bu hak, çocuğun anayasal hakların öznesi olmasının doğrudan ve zorunlu bir sonucudur[13].

B. Çocuğun Katılım Hakkı ve Gelişen Kapasite İlkesi (Evolving Capacities)

Çocuk hakları doktrininde katılım, çocuğu yalnızca korunmaya muhtaç edilgen bir varlık gören geleneksel vesayetçi anlayıştan, onu kendi yaşamını ve toplumunu şekillendirme ehliyetine sahip aktif bir hak öznesi kabul eden çağdaş yaklaşıma geçişin başlangıç noktasıdır[14]. Anayasa hukuku açısından katılım hakkı ise bireysel özerkliğin ve insan onurunun doğrudan yansımasıdır[15]. Bu hak ayrıca çocuğun demokratik meşruiyet süreçlerine dahil edilmesinin de hukuki temelini oluşturur[16]. Söz konusu hak, idarenin veya yetişkinlerin lütfettiği pasif bir görüş bildirme imkânı değildir. Aksine çocuğun düşüncelerinin karar alma mekanizmalarında bağlayıcı olarak dikkate alınmasını gerektiren bir statüdür[17]. Katılım, çocuğa sadece konuşabileceği güvenli bir ortam sunmakla kalmaz; söylediklerinin muhataplarınca ciddiye alınmasını ve verilen kararları doğrudan etkilemesini de şart koşan kapsamlı bir süreçtir[18]. Lundy, konuyu ele aldığı çalışmasında ÇHS'nin 12. maddesini yalnızca görüş bildirme (ses) hakkına indirgemenin katılım hakkını daraltacağını savunarak bu kapsamlı yaklaşımı somutlaştırmıştır. Yazara göre bu hak dört unsuru birlikte gerektirir: Bunlar çocuğun görüşünü oluşturabileceği bir alan (space) tanınması, görüşünü ifade edebilmesi (voice), görüşünün dinleme yükümlülüğü bulunan bir muhataba ulaşması (audience) ve görüşün karara etki etmesidir (influence)[19].

Anayasal bir özne sayılan ve katılım hakkı güvenceye bağlanan çocuğun bu hakkı fiilen nasıl kullanacağı, gelişen kapasite ilkesiyle somutlaşır. Bu ilke, katılım hakkının soyut bir normatif temenniden çıkıp uygulamada karşılık bulmasını sağlar. Kısacası kavram, çocuğun olgunlaşma sürecine paralel biçimde kendi

---

13 Çocuğun anayasada görünür kılınmasına yönelik somut değişiklik önerileri için bkz. Selçuk Abdullah Evliyaoğlu, 'Çocuk ve Anayasa Üzerine Değerlendirmeler' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 185 vd.

14 Komite, bu Genel Yorum'da 12. maddenin çocuğa yalnızca görüşünü açıklama imkânı tanımadığını, bu görüşlerin "gerektiği gibi ağırlık" (due weight) taşıması gerektiğini ve sürecin sonunda alınan kararın çocuğun görüşünün nasıl dikkate alındığını açıklayan bir geri bildirimle tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi hâlde katılımın yalnızca sembolik bir dinleme faaliyetine indirgeneceğini belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 3.

15 Aoife Daly, 'Children, Autonomy and the Courts Beyond the Right to be Heard' (2018) 3 Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights 12.

16 John Wall, *Give Children The Vote on Democratizing Democracy* (Bloomsbury Academy 2021) 12.

17 Laura Lundy, ''Voice' is not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 928.

18 Lundy (n 17) 933.

19 Lundy (n 17) 927-942.

hayatı ve toplumsal düzen hakkındaki karar alma yetkisinin genişlemesi anlamına gelir[20]. ÇHS'nin 5. maddesi[21], anne ve babanın çocuğa vereceği yönlendirme ve rehberliğin çocuğun gelişen kapasitesiyle uyumlu olmasını şart koşar. İlke bu yönüyle, çocuğun haklarını bizzat kullanma yetkinliğinin olgunlaştıkça artacağı düşüncesinin dayanağını oluşturur. Ebeveyn rehberliği ise buna paralel biçimde kademeli olarak azalır[22]. Bu ilke çocuğu pasif bir obje saymak yerine olgunluk düzeyine göre kendi kararlarında söz sahibi olan bağımsız bir hak öznesi konumuna taşımaktadır. ÇHS, çocuğun yaşamını kontrol etme yeteneğinin sürekli gelişimini, onun hukuksal statüsünü belirleyen temel bir özellik ve yorum ilkesi sayar[23]. Nitekim Sözleşme sonrası hazırlanan anayasalar ve çocuk hakları mevzuatında çocuğun yaş ve gelişim seviyesi göz önünde bulundurularak kendi kararlarını alma hakkı esas alınmıştır. Günümüz çocuk hakları yaklaşımı, korumacı anlayışı tümüyle dışlamaz; bireysel özerkliğe saygı duyan ve çocuğu bağımsız bir kişi olarak kabul eden temele dayanır[24].

Gelişen kapasite ilkesinin yargısal alandaki ilk belirgin tezahürü, ÇHS'den önce İngiliz ortak hukukunda (Common Law) verilen *Gillick* kararıyla ortaya çıkmıştır. Kararda Lord Scarman, ebeveynin 16 yaşından küçük çocuğun tıbbi müdahalesine ilişkin karar alma yetkisinin, çocuğun önerilen işlemi tam olarak anlayabilecek olgunluk ve zekâ düzeyine erişmesiyle birlikte sona ereceğini ve yerini çocuğun bizzat karar verme hakkına bırakacağını belirtmiştir[25]. Bu ehliyetin varlığı soyut bir yaş sınırına değil, her somut olayda değerlendirilmesi gereken bir olgu sorununa bağlanmıştır[26].

Söz konusu ilke Türk hukukunda ÇHS'nin 12. maddesi ile ÇHKAS'nin 3. ve 6. maddeleri çerçevesinde, özellikle yargı uygulamasında "idrak çağı" kavramıyla somutlaşmıştır[27]. Sözleşmeler katı bir yaş sınırı getirmemekte, Çocuk Hakları Komitesi de alt sınır konulmamasını istemektedir. Yargıtay uygulamasında ise

---

20 Lansdown (n 3) 4-5.

21 ÇHS m. 5: *"Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler."*

22 Olga Erenc, 'Lowering the Voting Age from Children's Rights Perspective' (2018) Advanced LL.M. Thesis Leiden Law School Netherlands 23.

23 Sheila Varadan, 'The Principle of Evolving Capacities under the UN Convention on the Rights of the Child' (2019) 27(2) International Journal of Children's Rights 306-338.

24 Michael Freeman, 'The Limits of Children's Rights' in Michael Freeman and Philip Veerman (eds) *The Ideologies of Children's Rights* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 37.

25 *Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority* [1986] AC 112 (HL) 186.

26 *Gillick*, 188-189.

27 Nurdan Korkmaz Çetin ve Selen Demirkaya 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 99, 103.

sekiz yaş fiilen eşik işlevi görmekte, idrak çağındaki çocuğun görüşüne başvurulmaması bozma sebebi sayılmakta, ancak bu eşik hâkimin takdir yetkisini ortadan kaldırmamaktadır[28]. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında, dava tarihinde 8, bozma tarihinde 12 yaşında olan çocuğun davanın tüm aşamalarında idrak çağında olduğunu kabul etmiş, çocuğa danışılması ve görüşünü gerekçeleriyle ifade etme olanağı verilmesi gerektiğine hükmetmiştir[29].

Gelişen kapasite ilkesi gereğince, çocuğun idrak yeteneği dava tarihindeki durumla sabit tutulamaz. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de bir kararında, dava açıldığında 3 yaşında olan çocuğun yargılama aşamasında idrak çağına geldiğini saptamış ve karar tarihi itibarıyla yeterli araştırma yapılmamasını bozma sebebi saymıştır[30]. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de uluslararası çocuk iadesine ilişkin bir bireysel başvuruda, karar anında 10 yaşında olan çocuğun idrak durumunun değerlendirilmeyerek 2 yaşındaymış gibi kabul edilmesi ve görüşünün alınmamasını eleştirmiştir[31].

Öte yandan katılım hakkı çerçevesinde çocuğun dinlenmesi, açıklanan iradenin mahkemeyi bağlaması sonucunu doğurmaz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 2002 doğumlu çocuğun beyanına karşın, kurulu düzeni ve sosyal inceleme raporundaki tespitleri esas alarak velayetin değiştirilmesi koşullarının oluşmadığı sonucuna varmış ve üstün yararın gerektirdiği hallerde çocuğun görüşünün aksine karar verilebileceğini kabul etmiştir[32]. Söz konusu içtihatlar, kapasitenin katı bir yaş kriterine değil, somut olayın özelliklerine ve bireysel olgunluğa bağlandığını ortaya koymaktadır.

Gelişen kapasite ilkesi doktrinde yapısal bir çelişki barındırması sebebiyle de eleştirilmektedir. İlkenin bir yandan çocuğun özerkliğini besleyen özgürleştirici bir araç sunduğu, diğer yandan kapasitesinin yetersiz bulunması halinde hak kullanımını kısıtlayan korumacı bir bariyere dönüşebildiği belirtilmektedir[33]. Buradaki temel risk, olgunluk değerlendirmesinin ebeveyn, yargıç veya devlet gibi yetişkinlerin öznel takdirine bırakılmasıdır[34]. Yargıtay'ın sekiz yaş eşiğini hâkimin takdir yetkisiyle esneterek uygulaması, bu riskin iç hukuktaki somut bir örneğidir[35].

---

28 Korkmaz Çetin ve Demirkaya (n 27) 103-104, dn. 18-19.

29 YHGK, 27.06.2018, E. 2017/3117, K. 2018/1278.

30 Yargıtay 2. HD, 12.09.2022, E. 2022/4850, K. 2022/6844.

31 AYM, İkinci Bölüm, Ayşegül Pervane Başvurusu B. No: 2017/37155, 30.09.2020.

32 YHGK, 23.05.2018, E. 2017/1567, K. 2018/1132.

33 Lansdown (n 3) 15.

34 Aoife Daly, 'Assessing Children's Capacity: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child' (2020) 28(3) The International Journal of Children's Rights, 471-499; Lansdown (n 13) 32.

35 Korkmaz Çetin ve Demirkaya (n 27) 103-104, dn. 18-19.

Bu eleştiriye paralel olarak ilkenin bir "hak arama ön şartı" biçiminde kurgulanması da hukuki riskler taşımaktadır[36]. Çocuğun haklarını kullanması için önce yeterli olgunlukta olduğunu kanıtlaması gerekirse, çocuk aktif bir hak öznesi olmaktan çıkarak yeniden yetişkinlerce olgunluk testine tabi tutulan pasif bir nesneye dönüşebilir. Bu nedenle gelişen kapasite ilkesi, çocuğun hak sahibi olup olmadığını denetleyen bir engel değil, sahip olduğu hakları hangi yöntemle kullanabileceğini gösteren bir rehber niteliğinde yorumlanmalıdır[37].

Bütün bu tartışmalara rağmen uluslararası hukuk, gelişen kapasite ilkesini çocuğun anayasal hakların öznesi olmasının ayrılmaz bir unsuru olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, çocuğun yasal süreçleri bizzat başlatarak kendi adına hak arayabilmesine imkân tanıyan bir özerklik alanı yaratır[38]. Nitekim Avrupa ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmeleri çocuklara yargı organlarına doğrudan başvuru hakkı tanırken, Afrika Çocuğun Hakları ve Refahı Şartı bu yetkiyi ekonomik ve sosyal hak ihlallerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir[39]. Türk hukukında ise bu ilkenin kanuni karşılığı, Türk Medeni Kanunu'nun 339. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan ana ve babanın olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanıma yükümlülüğüdür. Anayasal düzlemde bu süreç, çocuğun "temel hak ehliyeti"nden "temel hakları kullanma ehliyeti"ne doğru ilerleyen gelişimini temsil etmektedir[40].

Nitekim pozitif hukuk sistemlerindeki katı yaş sınırları, toplumsal gerçeklik ile siyasi rüşt kavramı arasında belirgin bir temsiliyet boşluğu doğurmaktadır. Bu boşluk, siyasi katılımın 18 yaşın dolmasıyla aniden kazanılan sabit bir ayrıcalık olmadığını, aksine bireyin gelişen kapasitesine paralel olarak kademeli biçimde tanınan ve tecrübeyle olgunlaşan dinamik bir süreç olduğunu kabul etmekle aşılabilir[41]. Gelişen kapasite ilkesi de tam bu noktada, çocuğu kısıtlayan otoriter bir sınır koymaktan ziyade, onun özerkliğini destekleyen ve haklarını bizzat kullanmasını sağlayan anayasal bir zemin sunmaktadır[42].

---

36 Federle'e göre hakkın kullanımını belirli bir yeterlilik veya olgunluk düzeyinin varlığına bağlamak, hak sahipliğini baştan dışlayıcı bir niteliğe büründürmekte ve yalnızca "yetkin" sayılanların taleplerini meşru kabul eden bir hiyerarşi yaratmaktadır. Yazar bu nedenle kapasiteyi hak sahipliğinin ön koşulu değil, gücü elinde bulunduranın gücü olmayana tanıdığı bir ayrıcalık ölçütü olarak görmekte ve hakların iktidarın dağılımına göre değil, en güçsüz olana doğru akması gerektiğini savunmaktadır. Katherine Hunt Federle, 'Rights Flow Downhill' (1994) 2(4) *International Journal of Children's Rights,* 343-368.

37 Sheila Varadan, (n 23) 310.

38 Philip E. Veerman, *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 17-18.

39 1999 tarihli Afrika Çocuğun Hakları ve Refahı Şartı m.44/1.

40 Gören (n 9) 137.

41 Nicholas Munn, 'Political Inclusion as a Means of Generating Justice for Children' (2020) 3 Ethics, Politics& Society 111; Wall (n 16) 30.

42 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.7 (2005): Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması, 14.

C. Katılım Hakkının Uluslararası ve Ulusal Dayanakları

a. Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri

Uluslararası hukukta çocuk, 20. yüzyılın başından itibaren korunması gereken bir nesne anlayışından sıyrılarak bağımsız bir hak öznesi konumuna yükselmiştir[43]. Bu sürecin ilk somut adımı, çocukların korunmasına ve gelişimine ilişkin ilk ilkeleri uluslararası düzeyde ilan eden 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir[44]. Sürecin devamında kabul edilen 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ise "çocuğun üstün yararı" ilkesini merkeze alarak, çocukları ilgilendiren tüm hukuki tasarruflarda onların menfaatlerine öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır[45]. Süreç, 1989 tarihli ÇHS ile bağlayıcı bir hukuki rejime kavuşmuş ve bu Sözleşme çocuğu yetişkinlerin vesayetine tabi pasif bir figür olmaktan çıkarıp kendi haklarını kullanabilen aktif bir birey olarak konumlandırmıştır[46].

ÇHS'nin 12. maddesinde her ne kadar açıkça "katılım" sözcüğüne yer verilmemiş olsa da bu hüküm, çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda görüş bildirmesini ve bu görüşe yaşı ile olgunluğuna uygun biçimde değer verilmesini güvence altına alarak katılım hakkının temel normatif dayanağını oluşturur[47]. Çocuğun toplumsal ve hukuki süreçlere dâhil olarak kendi yaşamını şekillendirmesini amaçlayan bu düzenleme, doktrinde haklı olarak katılım hakkının ana normu olarak kabul edilmektedir. Söz konusu madde, çocuğa yalnızca dinlenilme hakkı tanımakla kalmaz; idari ve yargısal karar organlarına da bu görüşleri dikkate alma yükümlülüğü yükleyerek hakkı somut bir hukuki güvenceye kavuşturur[48].

Uluslararası alandaki bu temel gelişmelere paralel olarak Avrupa bölgesel insan hakları hukukunda da önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu

---

43 Ekingen'e göre, çocuk hakları 20. yüzyılın başından bu yana hızlı bir kurumsallaşma süreci yaşamıştır. Ayrı ceza ve eğitim sistemlerinin kurulmasıyla başlayan bu süreç, günümüzde teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle uluslararası hukukun en kritik alanlarından biri haline gelmiştir. Bu konulara ilişkin ayrıntılı bilgi ve uluslararası hukuktaki koruma mekanizmalarının detayları için bkz. Erman Ekingen, 'Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarının Korunması' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 93-140.

44 Gören (n 10) 48; Ekiz (n 5) 198.

45 Ekiz (n 5) 198.

46 İnan'a göre, 1924 Cenevre Bildirgesi ile 1959 BM Bildirgesi, devletlerce kabul ve imza edilmiş olsalar da hukuki yaptırımdan yoksun, salt ilke niteliğinde belgelerdir. Buna karşın 1989 tarihli ÇHS, iç hukukta usulüne uygun onaylandıktan sonra taraf devletleri bağlayan bir andlaşma hükmüne kavuşarak çocuk haklarını ilk kez icra edilebilir bir hukuki rejime taşımıştır. Bu nitelik farkı, çocuğun salt ilan edilen ilkelerin öznesi olmaktan çıkıp hukuken talep edilebilir hakların sahibi haline gelişini simgelemektedir. Ali Naim İnan, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 765.

47 Ekiz (n 5) 203.

48 Kamile Türkoğlu Üstün, 'Çocuğun İdari Karar Alma Süreçlerine Katılım Hakkı' İçinde Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk ve Özgün Özyüksel (ed) *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 43.

1996 tarihli Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi[49], çocuğun katılım hakkını somut usuli güvencelere bağlayan en kritik metinlerden biridir. ÇHS'de yer alan esasların hayata geçirilmesini amaçlayan bu düzenleme, özellikle adli süreçlerde çocuğun katılımını sağlayacak kurumsal mekanizmalar öngörmektedir. ÇHS'nin kurduğu koruma rejimi, çocuğun süreçte yalnızca dinlenilmesini yeterli görmeyip yargılamanın konusu ve muhtemel sonuçları hakkında yaşına uygun biçimde bilgilendirilmesini de zorunlu kılmaktadır[50]. Bu çerçevede Sözleşme, "bilgilendirilme hakkını" katılımın vazgeçilmez bir ön koşulu ve tamamlayıcı bir unsuru olarak kabul eder.

Türkiye'nin de taraf olduğu 2003 tarihli Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi de katılım hakkını açıkça korur. Sözleşme'nin 6. maddesi, ayırt etme gücüne sahip çocuğun üstün yararına aykırı olmadıkça bilgilendirilmesini, görüşünün alınmasını ve bu görüşe yaşı ile olgunluğuna göre değer verilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi metninde katılım hakkı doğrudan düzenlenmemiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen 8. madde kapsamında, çocuğun yargısal süreçlerde dinlenmesi gerektiğini içtihatlarıyla kabul etmektedir[51]. Katılım hakkı, bu yolla uluslararası yargı organlarınca da korunan dinamik bir nitelik kazanmıştır.

b. 1982 Anayasası Çerçevesinde Çocuğun Katılım Hakkı

Çocuğun katılım hakkı, kendisine ilişkin karar süreçlerinde görüşünün alınması, bu görüşün çocuğun yaşı ile gelişimine uygun şekilde değerlendirilmesi ve kararları etkileme imkânının tanınması anlamına gelen özerk bir haktır[52]. Bazı ülke anayasalarında bu hak açıkça düzenlenmişken, Türk anayasal düzeninde "çocuğun katılım hakkı" ismiyle doğrudan yer almaz[53]. Buna karşın hakkın en

[49] Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Türkiye adına 09.06.1999'da imzalanmış ve 18.01.2001'de onaylanmıştır. Sözleşmeye ilişkin 4620 sayılı Onay Kanunu ise 01.02.2001 tarih ve 24305 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

[50] Tuncer Kazancı (n 12) 61.

[51] AİHM, çocukların görüşlerinin alınması gerektiğini sadece iç hukuk kurallarına değil, uluslararası standartlara dayanarak vurgular. Bkz. AİHM, Şahin v. Almanya, B. No. 30943/96, 11.10.2001, par. 73; AİHM Sommerfeld v. Almanya, B. No. 31871/96, 8.7.2003, par. 71-72. Bu kararlarda Mahkeme, yerel mahkemelerin çocuğu bizzat dinlemeden karar vermesini, çocuğun katılım hakkının ve üstün yararının ihlali olarak nitelendirmiştir. Konuyla ilgili diğer kararları incelemek için bkz. Bahar Öcal Apaydın ve Selin Hışım, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' İçinde Aslı Makaracı Başa, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 299 vd.

[52] Müberra Akboğa Algan, 'Çocuğun Anayasal Hakları' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 72.

[53] 1982 Anayasası'nın aksine, çocuğun katılım hakkını müstakil bir hak olarak tanıyan ve bu hakkı anayasal düzeyde açıkça tanzim eden ülkeler bulunmaktadır. Örneğin Norveç'teki anayasa yapım sürecinde kanun koyucu, söz konusu hakkın diğer insan haklarından türetilmesinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle katılım hakkına ilişkin spesifik bir hükmün anayasa metnine dahil edilmesi gerektiğini

güçlü dayanağı 1982 Anayasası'nın 41. maddesidir. 2010 yılında yapılan değişiklikle[54] söz konusu maddeye eklenen "çocuğun üstün yararı" ilkesi ve hak arama özgürlüğü, çocuğu ilgilendiren adli ve idari süreçlerde onun dinlenilmesini hukuki bir zorunluluk haline getirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin emsal içtihatlarında da vurgulandığı üzere, karar süreçlerinde çocuğun dinlenmesi basit bir usul kuralı değildir. Bu adımın atlanmaması, devletin aile hayatına saygı hakkından doğan ödevlerinin doğrudan bir gereğidir. Nitekim AYM, Deniz Sarıoğlu başvurusunda çocuğun yaşadığı koşulların fiziki ve psikolojik gelişimine uygunluğunun tespiti açısından mahkemece dinlenilmemesini ve görüşünün alınmamasını aile hayatına saygı hakkının ihlali saymıştır[55].

Ulusal mevzuatın çocuk haklarına ilişkin kanun ve yönetmelik düzeyindeki detaylı düzenlemeleri bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmakla birlikte[56], oluşabilecek anayasal boşluk gerektiğinde Anayasa'nın genel ilkeleri ve sistematiği içerisinde yorum yoluyla doldurulmaktadır. Örneğin Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesi uyarınca temel hak ve özgürlüklerin öznesi olma noktasında çocuklar ile yetişkinler arasında bir ayrım yapılmamış, bu haklara herkes eşit bir şekilde sahip kılınmıştır[57]. Maddenin 3. fıkrasındaki çocuklar için alınacak özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağına ilişkin kural ise çocuk katılımını güçlendirecek pozitif ayrımcılığa açık bir anayasal zemin sunmaktadır.

Anayasa'nın 12. maddesinde yer alan "herkes" ibaresi, çocukları da yaş veya rüşt farkı gözetmeksizin temel hak ve özgürlüklerin asli öznesi yapar. Bu ilkeler doğrultusunda katılım hakkının izlerini Anayasa'nın diğer hükümlerinde de görmek mümkündür. Çocuğun kendi yaşamına ilişkin karar alma süreçlerine dahil edilmesi, 17. maddede güvence altına alınan maddi ve manevi varlığı geliştirme hakkının doğrudan bir gereğidir. 25. maddedeki düşünce ve kanaat hürriyeti ile 26. maddedeki düşünceyi açıklama hürriyeti de, çocuk katılımının en temel anayasal araçlarını oluşturur.

---

vurgulamıştır. Akboğa Algan, (n 46) 73.

54 5.7.2010 tarihli ve 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 27580 sayılı ve 13.5.2010 tarihli Resmi Gazete.

55 AYM, *Deniz Sarıcaoğlu*, B. No: 2017/35776, 2/6/2020, par. 42.

56 Türk hukukunda çocuğun katılım hakkı; Türk Medenî Kanunu'ndaki sınırlı düzenlemelerin (m. 322, 339/3, 450) ötesinde, çeşitli özel kanunlarla da güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (m. 13/2), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (m. 52, 236) ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (m. 27) gibi metinlerde çocuğun dinlenilmesine; Dernekler Kanunu'nda (m. 3) ise örgütlenmesine yönelik somut hükümler mevcuttur. Katılım hakkına dair bu normatif çerçeve yalnızca kanun düzeyinde kalmamış; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (m. 8/12) gibi ikincil mevzuatlarla da desteklenerek uygulama alanı genişletilmiştir.

57 Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (İkinci Basıdan Tıpkı Bası Vedat Kitapçılık 2017) 39; Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku Çocuk Haklarının Korunması* (7. Baskı Pegem Akademi, 2020) 64.

Yargısal ve idari katılım boyutları ele alındığında Anayasa'nın 36. ve 74. maddesi öne çıkar. 36. maddede düzenlenen hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkı uyarınca çocuklar, yargı organları önünde iddia ve savunmada bulunma hakkına sahip bağımsız bireylerdir. Katılım hakkı bu yönüyle yargılama hukukundaki "hukuki dinlenilme hakkı" ile bütünleşir. Son olarak 74. maddede güvence altına alınan dilekçe, bilgi edinme ve Kamu Denetçisine başvuru hakları, çocukların siyasal ve idari süreçlere katılımındaki yaş engellerini aşan, doğrudan kullanabilecekleri en somut anayasal katılım araçları niteliğindedir.

II. SEÇME HAKKI VE YAŞ SINIRI: ULUSAL MEVZUAT VE DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM

A. Seçme Hakkının Anayasal Niteliği ve Kullanılmasında Yaş Sınırı

Seçme hakkı, bireyin devlet yönetimine katılarak kendi geleceğine yön vermesini sağlayan en temel siyasal haktır. Jellinek'in klasik haklar teorisindeki tasnifine göre bu hak, bireyin devlet yönetimine aktif şekilde katılarak siyasi kararlarda söz sahibi olmasını sağlayan bir "aktif statü hakkı"dır[58]. Klasik anayasa hukukunda bu hakkın niteliği, onu bir "hak" olarak nitelendiren halk egemenliği teorisi ile bir "ödev veya kamu görevi" olarak gören milli egemenlik teorisi çerçevesinde tartışılmaktadır. Türk anayasal sisteminde ise seçme hakkı, özellikle 1982 Anayasası ile birlikte hem bireysel bir hak hem de demokratik katılımı güçlendirmeyi amaçlayan bir ödev (mecburi oy) olarak hibrit bir yapıda düzenlenmiştir[59].

Seçimlerin temel ilkeleri, 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde açıkça belirlenmiştir. Bu ilkelerden biri olan genel oy, teoride dil, din, ırk veya servet ayrımı gözetmeksizin her vatandaşın katılımını öngören "herkes için oy" anlamına gelir[60]. Ancak yaş gibi haklı, makul ve nesnel gerekçelerle getirilen sınırlamalar, bu ilkenin teknik bir istisnası olan "sınırlı oy" kavramını doğurur[61]. Seçme hakkının kullanılabilmesi için aranan asgari yaş şartı, doktrinde kişinin ulusal iradenin oluşumuna katkıda bulunabileceği bilince eriştiği varsayılan "siyasi rüşt" yaşı olarak tanımlanır[62]. Türk anayasal gelişim sürecinde ise seçmen yaşı, 18 ile 25 yaş arasında değişen dalgalı bir seyir izlemiştir.

Bu kavramsal temellerin Türk hukuk tarihindeki gelişimi, seçimlerin anayasal düzeyde ele alındığı ilk metin olan 1876 Kanun-ı Esasi'ye kadar uzanır[63]. Bu

---

58 Bülent Algan, *İnsan Hakları Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve* (Adalet Yayınevi 2023) 77-78.

59 Seçme hakkının hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar için bkz. Serkan Nebi Yıldırım, *Bir Siyasi Hak Olarak Seçme Hakkının Niteliği* (Adalet Yayınevi 2019) 21-24.

60 Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. Baskı Seçkin Yayıncılık 2024) 565.

61 Abdullah Sezer, 'Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrimi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 987.

62 Aliefendioğlu (n 2) 77.

63 Tuğba Aykanat ve Salih Korkmaz, 'Osmanlı Hukukunda Seçimler', (2024) 13(2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 867.

metinde seçimlerin dört yılda bir gizli oyla (m. 66) yapılması öngörülse de, bu ilkeye riayet edilmemiş ve uygulamada kısıtlı oy ilkesi benimsenmiş, seçme hakkı yalnızca vergi veren ve kimsenin hizmetinde bulunmayan erkeklere tanınmıştır[64]. Buna ek olarak yürürlükteki iki dereceli seçim sistemi, halk iradesinin sandığa doğrudan yansımasını ve seçmenin süreçte aktif bir rol almasını engellemiştir[65]. Osmanlı dönemindeki bu ilk seçim deneyiminde gerek anayasal düzenlemelerde gerekse ilgili kanunlarda[66] seçmen yaşının 25 gibi yüksek bir eşikte belirlenmesi, katılımın dar tutulmak istendiğini gösterir. 1921 Anayasası'nda ise seçme hakkı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiştir. Anayasa'da yalnızca Meclis üyelerinin iki yılda bir vilayet halkı tarafından seçileceği (m. 4) ve seçimlerin iki yılda bir gerçekleştirileceği (m. 5) hükümleri yer almıştır[67].

Cumhuriyet dönemiyle birlikte seçme hakkı, 1924 Anayasası'nın 10. maddesiyle ilk kez açık bir anayasal hükme bağlanmıştır. Aslında Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 1923 yılındaki kanun değişikliğiyle seçmen yaşı 18'e indirilmiştir. Bu düzenlemeyle erkeklerle sınırlı da olsa medeni ve siyasi rüşt ilk kez eşitlenmiştir. 1924 Anayasası'nın ilk metni de bu 18 yaş sınırını korumuştur. Başlangıçta yalnızca erkeklere tanınan bu hak, 1934 yılıda yapılan anayasa değişikliğiyle kadınlara da tanınmıştır. Böylelikle Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı parlamento seçimlerinde de tamamen tanınmış[68] ve seçme hakkı evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu genişlemeye karşın, aynı düzenlemeyle seçmen yaşının 18'den 22'ye yükseltilmesi, doktrinde hakların kapsamı bakımından bir gerileme olarak değerlendirilmektedir[69].

1961 Anayasası, seçim güvenliği ve demokratik ilkeler açısından Türk hukukunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde tek dereceli seçim sistemi ve seçimlerin yargı denetiminde yapılması ilkesi ilk kez anayasal güvenceye bağlanmıştır (m. 55, 75). Böylece serbest, eşit, gizli, genel oy ve açık sayım gibi modern demokratik esaslar anayasal birer zorunluluk haline gelmiştir (m. 55). Seçme yaşının belirlenmesi ise doğrudan anayasa metninden çıkarılarak kanuna bırakılmış[70], ilgili seçim kanunu da bu sınırı 21 yaş olarak uygulamıştır.

---

64 Yasin Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye* (Adalet Yayınevi 2015) 151.

65 Binnur Akkurt, '*Anayasa Hukukunda Seçme Hakkı*' (2010) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi 19-20.

66 Türk seçim hukukunun temelleri atılırken, seçimlere ilişkin usuller henüz müstakil bir kanun bulunmadığı için Kanun-ı Esâsi'den önce hazırlanan Talimatnâme ve Beyanname gibi ikincil düzenlemelerle belirlenmiştir. Anayasa'da seçme hakkının ayrıntıları kanuna bırakılmış olsa da asıl seçim kanunu padişah tarafından onaylanmadığı için uygulamada bu geçici metinler esas alınmıştır. Gerek bu ilk düzenlemelerde gerekse 1908 tarihli geçici yasada (Kanun-ı Muvakkat), seçmen yaşının 25 olarak belirlenmesi anayasal bir süreklilik arz etmiştir. Sezer (n 50) 994-995.

67 Akkurt (n 65) 21.

68 Aydoğdu (n 64) 166.

69 Sezer (n 61) 1001.

70 26.04.1961 tarihli 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun.

Seçme hakkı 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde en kapsamlı haline ulaşmıştır. Bu düzenleme hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki vatandaşların oy kullanabilmesine anayasal zemin sağlamıştır. Anayasa'nın ilk halinde 21 olan seçme yaşı kademeli olarak düşürülmüştür. Bu sınır önce 1987 değişikliğiyle 20'ye (m. 67/3) ardından 1995 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle tekrar 18'e çekilmiştir (m. 67/3). Bu değişiklikle Türk hukukunda siyasi rüşt yaşı ile medeni rüşt yaşı yeniden eşitlenmiş ve dünya genelindeki eğilime uyum sağlanmıştır[71].

B. Dünyada Seçme Yaşının Mevcut Durumu ve Eğilimler

Seçme hakkı, demokratik sistemlerin temel yapı taşlarından biridir. Vatandaşların siyasal iradenin oluşumuna katılmasını sağlayan bu hak, küresel ölçekte kabul gören bir standarttır. Bununla birlikte, hakkın kullanımı ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Özellikle seçmenlik sıfatının kazanılması için aranan yaş sınırı, devletlerin hukuki ve siyasi geleneklerine göre biçimlenir. Günümüzde genel eğilim, siyasi rüşt yaşının medeni rüşt yaşıyla eşitlenmesi yönündedir. Nitekim modern hukuk sistemlerinin %85'inden fazlası seçme yaşını 18 olarak uygular[72]. Söz konusu eşik Almanya[73], Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Çin, Fransa, Japonya, Hindistan, İran[74], Kanada ve ülkemizin de aralarında bulunduğu pek çok ülkede uygulanır. İran gibi ülkelerde ise siyasal konjonktüre göre 15 ile 18 yaş arasında değişebilmektedir.

Uluslararası hukukta bu standart uygulamanın önemli dayanakları vardır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere ÇHS'nin 12. maddesi, doğrudan bir seçme hakkı düzenlemese de katılım hakkının doğal bir uzantısı olarak gençlerin siyasal karar alma süreçlerine dahil edilmesine dayanak oluşturur. Çocuk Hakları Komitesi de insan hakları eğitiminin yaygınlaştırılması ve engellerin kaldırılması

---

71 Sezer (n 61) 1004.

72 Pew Research Center, 'How Elections Work Around the World' (2020) https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/10/30/from-voter-registration-to-mail-in-ballots-how-do-countries-around-the-world-run-their-elections/, Erişim Tarihi: 28.08.2026.

73 Almanya'da Avrupa Parlamentosu seçimleri için oy kullanma yaşı, Kasım 2022'de kabul edilen ve 2023 başında yürürlüğe giren Avrupa Seçim Yasası Değişikliği (Europawahlgesetz) ile 18'den 16'ya düşürülmüştür. Bu düzenleme ilk kez 9 Haziran 2024'teki seçimlerde uygulanmış ve yaklaşık 1,4 milyon genç ilk kez oy kullanma hakkı kazanmıştır. Federal genel seçimlerde ise 18 yaş sınırı halen devam etmekle birlikte, bu eşiğin düşürülmesine yönelik siyasi tartışmalar sürmektedir. European Parliamentary Research Service (EPRS), 'Voting Age for European Elections' (June 7 2023) https://epthinktank.eu/2023/06/07/voting-age-for-european-elections/ Erişim Tarihi: 28.08.2026.

74 İran'da seçme yaşı, 2007-2011 yılları arasında yapılan üç temel düzenlemeyle değişken bir seyir izlemiştir. Ocak 2007'de uluslararası standartlara ve askerlik yaşına uyum amacıyla 15'ten 18'e yükseltilen sınır, 2009'da siyasi gerekçelerle yeniden 15'e indirilmiştir. Ancak 2011 yılında yapılan son yasal değişiklikle seçme yaşı kalıcı olarak tekrar 18'e çıkarılmış ve o tarihten bu yana tüm seçimlerde bu eşik uygulanmıştır. Syracuse University, Middle Eastern Studies Program, 'Voting Age' Iran Data Portal https://irandataportal.syr.edu/voting-age Erişim Tarihi: 28.08.2026.

şartıyla seçme yaşının 18'in altına indirilmesini destekler[75]. Buna karşın, Venedik Komisyonu yaş sınırının belirlenmesini devletlerin takdirine bırakarak seçme yaşının en az reşit olma yaşında kazanılmasını tavsiye eder[76].

Uluslararası hukuktaki bu esneklik, küresel olarak yeni bir eğilimi beraberinde getirmektedir. Çocuk artık sadece korunmaya muhtaç bir figür olarak görülmez; toplumun geleceğini şekillendiren aktif bir hak öznesi olarak kabul edilir. Katılımcı demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlayan bu yaklaşım, seçme yaşının 16 veya 17'ye indirilmesinin yolunu açmıştır[77]. Örneğin Arjantin, Avusturya, Brezilya, Küba ve Ekvador gibi pek çok ülke, seçme hakkını 16 yaşından itibaren tanımaya başlamıştır[78]. Doğu Timor, Kuzey Kore ve Yunanistan ise bu sınırı 17 yaş olarak belirlemiştir[79].

Bazı hukuk sistemlerinde seçim türüne veya kişisel duruma dayalı farklı uygulamalar mevcuttur. Örneğin İsrail'de yapılacak genel seçimlerde 18 yaş şartı aranırken, yerel seçimlerde bu sınır 17'ye iner[80]. Almanya'da da benzer bir uygulama görülür. Federal seçimlerde 18 yaş aranırken, pek çok eyalette yapılacak yerel seçimlerde 16 yaşındakilere oy kullanma hakkı tanınmıştır[81]. Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan ve Slovenya gibi Balkan ülkelerinde bireyler bir işte çalışmak kaydıyla seçmen olabilmektedir. Macaristan ve Endonezya'da ise erken yaşta oy kullanabilmek için evlilik şartı aranır[82].

Seçme yaşının 18'in üzerinde tutulduğu örnekler sınırlıdır. Solomon Adaları, seçme yaşını 19 olarak belirleyen dünyadaki tek ülkedir. Tayvan, Kamerun, Bahreyn ve Nauru'da oy kullanma yaşı 20'dir[83]. Birleşik Arap Emirlikleri, 25

---

75 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 20 (2017): Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanması par. 24.

76 Code of Good Practice in Electrol Matters, Venice Commission Council of Europe Strasbourg 2025, 2, 14

77 Dünyada seçme yaşını 16'ya indiren ülkelerin uygulama sonuçlarını ve bu konudaki küresel tecrübeleri kapsamlı bir şekilde analiz eden bir çalışma için bkz. Jan Eichhorn and Johannes Bergh (eds.), *Lowering the Voting Age to 16: Learning from Real Experiences Worldwide* (Springer Nature 2019).

78 Brezilya, Arjantin ve Ekvador'da 16 yaşındaki bireyler için oy kullanmak isteğe bağlı bir haktır. Ancak bu durum 18 yaşından itibaren değişmekte ve oy kullanmak yasal bir zorunluluğa dönüşmektedir. Böylece gençler 18 yaşına kadar kendi istekleriyle, sonrasında ise zorunlu olarak siyasal sürece dahil olmaktadır. Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

79 Voting Age by Country 2026, World Population Review, https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

80 Wall (n 16) 30.

81 Sezer (n 61) 989.

82 Wall (n 16) 30.

83 Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

yaş sınırı ile en yüksek seçme yaşına sahip ülkedir[84]. Seçilmiş bir parlamento bulunmayan Vatikan'da ise Papa, yalnızca 80 yaşını doldurmamış kardinallerden oluşan kurul tarafından seçilir[85].

III. KATILIM HAKKI VE SEÇME YAŞI ARASINDAKİ ÇATIŞMA VE ÖLÇÜLÜLÜK DENETİMİ

A. Anayasal Normların Çatışması: Katılım Hakkı ve Seçme Yaşı

Genel olarak "hak çatışması", belirli kişilere ait hakların aynı somut olayda aynı anda kullanılmasının mümkün olmaması, yani bu hakların birbiriyle bağdaşmaması durumudur[86]. "Anayasal normların çatışması" ise, aynı anayasal metinde yer alan iki farklı hükmün somut bir uyuşmazlığa uygulandığında birbiriyle bağdaşmayan sonuçlar doğurması durumunu ifade eder.

Karşılaştırmalı literatürde "Grundrechtskollision" veya "conflict of rights" kavramlarıyla karşılanan[87] ve Türk doktrininde de müstakil monografilere konu olan bu olgu, temelde iki kategoride ele alınmaktadır[88]. Bu geleneksel tasnife göre, eğer çatışan haklar bir şekilde uzlaştırılarak her ikisi de belirli oranda korunabiliyorsa "görünüşte çatışma", haklar birbirini bütünüyle dışlıyor ve kaçınılmaz olarak birinin diğerine tercih edilmesini gerektiriyorsa "gerçek çatışma" söz konusu olur[89].

Çatışma türünü tespit edebilmek için anayasa hukuku doktrinindeki kural-ilke ayrımından yararlanmak yol gösterici olacaktır. Buna göre kurallar, belirli bir olgusal durumda ne yapılması gerektiğini kesin olarak buyuran "tanımlayıcı" normlardır, dolayısıyla bir kural ya uygulanır ya da uygulanmaz. İlkeler ise kesin kurallardan farklı olarak, hukuki ve fiili imkânlar ölçüsünde mümkün olan en yüksek düzeyde ulaşılması amaçlanan hedeflerdir (optimization requirements). Bu yapısal fark nedeniyle, iki ilke çatıştığında biri diğerini tamamen geçersiz kılmaz. Bu durumda, her iki ilkenin sınırları gözetilerek, somut olayın özelliklerine göre hangisine öncelik verileceğini belirlemek amacıyla aralarında bir tartma ve dengeleme yapılması gerekir[90].

---

84 Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

85 Sezer (n 61) 989.

86 Hakların çatışması kavramını anayasal düzeyde ele alan ve kitap haline getirilen doktora çalışmaları için bkz. İsmail Köküsarı, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2020); Sibel Yılmaz Coşkun, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2023).

87 Köküsarı (n 86) 88.

88 Gerçek çatışma-görünüşte çatışma, hak çatışmaları ile ilgili çalışmalarda yer alan yaygın ayrımlardan biridir. Köküsarı (n 80) 111. Diğer ayrımlar için bkz. Köküsarı (n 86) 101 vd.

89 Köküsarı (n 86) 111-114; Yılmaz Coşkun (n 86) 80.

90 Robert Alexy, *A Theory of Constitutional Rights* (Oxford University Press 2002) 47-49.

Bu çerçeveden bakıldığında, Anayasa'nın 41. maddesinde ve dolaylı olarak 12, 17, 25, 26 ile 36. maddelerinde düzenlenen çocuğun katılım hakkı, doğası gereği bir ilke niteliği taşır. Bu nedenle çocuğun görüşünün önemi sabit bir sınırla belirlenemez. Bu ağırlık çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyiyle doğru orantılı bir şekilde kademeli olarak artar[91]. Buna karşılık, Anayasa'nın 67. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenen 18 yaş sınırı kesin bir kural niteliğindedir. Bu sınırın altında kalan her birey, bireysel olgunluğu, siyasal bilinci ya da toplumsal meselelere duyduğu ilgi ne kadar yüksek olursa olsun, seçme hakkından istisnasız ve tamamen hariç tutulur. Bu noktada, I. Bölümde ayrıntılı biçimde ele aldığımız gelişen kapasite ilkesinin öngördüğü bireyselleştirilmiş, kademeli ve esnek değerlendirme mantığı ile 67. maddenin öngördüğü mekanik, toptancı ve kesin yaş eşiği arasında yapısal bir gerilim doğar. Bu gerilim, yukarıda açıklanan tasnif bakımından görünüşte değil gerçek bir çatışma niteliğindedir. Çünkü her iki hüküm de 18 yaşın altındaki aynı özneye yönelik birbiriyle bağdaşmayan sonuçlar öngörmektedir. Hükümlerden ilki çocuğu kademeli bir özerklik sahibi olarak tanırken, diğeri onu bu özerkliğin en somut görünümünden tümüyle dışlamaktadır.

Bu gerilimin çözümü, hükümlerden birinin diğerini anayasal hiyerarşide geçersiz kılmasıyla değil, anayasal değerleri dengeleyen bir yaklaşımla mümkündür. Bu doğrultuda, Konrad Hesse tarafından Alman anayasa doktrinine kazandırılan ve değerini bugün de koruyan "pratik uyuşum ilkesi" nden (praktische konkordanz) yararlanılabilir[92]. Bu ilke uyarınca, çatışan iki anayasal değerden hiçbirine mutlak bir öncelik tanınmaz ve normlar arasında hiyerarşik bir derecelendirme yapılmaz. Haklar arasında bir çatışma yaşandığında, ilgili hükümler bir arada değerlendirilerek uyumlaştırma yoluyla ortak bir çözüm üretilebilir. Bu sayede, bir hakkın diğerini tamamen ortadan kaldırmasının önüne geçilir; her iki değerin de ölçülülük sınırları içinde, kendi etki alanlarını koruyarak optimal düzeyde varlığını sürdürebileceği dengeli bir zemin bulur[93]. Nitekim karşılaştırmalı hukukta da bu gerilim, hükümlerden birinin diğerini tümüyle bertaraf etmesi yoluyla değil, kademeli seçmen yaşı uygulamaları, yerel seçimlerde esnetilmiş yaş sınırları ve isteğe bağlı oy kullanma modelleri gibi ara çözümlerle yönetilmeye çalışılmaktadır. Bu denge arayışının anayasa hukukundaki somut aracı ise

---

91 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 84.

92 İnsan haklarından birini diğerinde feda etmeyen ve bir denge bulmaya çalışan bu ilke hem Alman doktrininde hem de yargısal uygulamada büyük ölçüde kabul görmüştür. Zeynep Hazar, *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması* (Adalet Yayınevi 2021) 111.

93 Pratik uyuşum ilkesinin hem Federal Alman Anayasa Mahkemesi hem de Türk Anayasa Mahkemesi kararlarındaki uygulaması hakkında fikir edinmek için bkz. Ömer Keskinsoy ve Semih Batur Kaya, 'Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum' (2021) 11(1) Hacettepe HFD 86-88.

ölçülülük denetimidir. İzleyen başlıklarda bu denetim, önce sınırlamanın meşru amacı, ardından üç alt unsuruyla incelenecektir.

B. Sınırlamanın Meşru Amacı ve Ölçülülük Testi

1982 Anayasası'nın 13. maddesi temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamaların sınırını çizerken kanunilik, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk gibi şartların yanı sıra ölçülülük ilkesine de aykırı olunamayacağını öngörür. Doktrinde ise ölçülülük, devletin bireyin hak ve özgürlükleri ile kamu yararı arasında adil bir denge kurma yükümlülüğünün somut anayasal aracı olarak tanımlanmakta ve elverişlilik, gereklilik ile orantılılık olmak üzere üç alt ilkeden oluşan bir denetim şemasına dayanmaktadır[94]. Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi olan bu denetim mekanizmasında ölçülülük testinin işletilebilmesi için öncelikle sınırlamanın meşru bir amaca dayanması gerekir. AİHM'in *Mathieu-Mohin* ve *Clerfayt v. Belçika* içtihadında da vurgulandığı üzere, seçme hakkına getirilen kısıtlamaların öncelikle hakkın özünü zedelemeyen meşru bir amaca dayanması ve ardından bu amaçla orantılı olması aranır[95]. Görüldüğü üzere meşru amaç, kamu gücünün hangi kamusal yararı hedeflediğini tespit eden bir ön şarttır. Ölçülülük denetimi ise, bu amaca ulaşmak için seçilen aracın uygunluğunu, zorunluluğunu ve dengesini sınayan esas incelemedir[96].

Seçme hakkının 18 yaşla sınırlandırılmasında izlenen meşru amaç, doktrinde geleneksel olarak "siyasi rüşt" kavramına dayandırılır. Buradaki kamusal yarar ise seçmen iradesinin manipülasyondan uzak, bağımsız ve olgun bir muhakemeyle sandığa yansımasını güvence altına almaktır. Ne var ki AİHM'in *Hirst v. Birleşik Krallık (No. 2)* kararında da önemle vurgulandığı üzere, sınırlamanın güttüğü amaç ne kadar meşru olursa olsun, bu amacın varlığı sınırlamayı tek başına hukuka uygun kılmaz. Uygulanan kategorik ve genel araçların ölçülülük sınavından geçmesi şarttır[97]. Dolayısıyla 18 yaş sınırında da asıl tartışma, siyasi rüşt amacının kendisinden ziyade bu amaca ulaşmak için "sabit bir yaş eşiği" belirlenmesinin ölçülülük testinin alt ilkelerini ne ölçüde karşıladığı noktasında toplanmaktadır.

Ölçülülük testinin ilk adımı olan elverişlilik ölçütü bakımından bir inceleme yapıldığında, yaş sınırı ile siyasi olgunluk arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu görülür. Bu konuda yapılan bazı çalışmalar, oy verme yetisinin 18 yaşından

---

94 Metin (n 4) 26 vd.

95 AİHM, Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium, B. No. 9267/81, 2.3.1987, par. 52-54.

96 Türk Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru içtihadında bu ayrımı açıkça gözetmekte, bir müdahalenin önce kanunilik ve meşru amaç şartlarını taşıyıp taşımadığının, ancak bu şartlar sağlandıktan sonra ölçülülük ilkesi bakımından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. AYM, Ahmet Yıldırım, B. No: 2014/18135, 20/9/2017, par. 40.

97 AİHM, Hirst v. the United Kingdom (No. 2) [GC], B. No: 74025/01, 6.10.2005, par. 78-82.

çok önce geliştiğini, yetişkinler açısından ise bu kapasitelerin homojen biçimde dağılmadığını ortaya koymaktadır[98]. Buna göre olgunluğun doğrudan göstergesi olmayan sabit bir yaş kriterinin esas alınması, olgun gençlerin kapsam dışında kalmasına, yetişkinlerin ise doğrudan kapsama dahil edilmesine yol açmaktadır. Sonuçta, bu çalışmaların da ortaya koyduğu üzere, sabit yaş eşiği hedeflenen siyasi olgunluk amacına ulaşmak bakımından ancak kısmen elverişli bir araç niteliği taşır. Bu durum, incelemenin zorunlu olarak gereklilik aşamasına aktarılması sonucunu doğurmaktadır.

Sabit yaş eşiğinin amaca yalnızca kısmen elverişli olması, kuralın bu aşamada doğrudan anayasaya aykırılığını doğurmaz. Anayasa Mahkemesi elverişliliği, getirilen kuralın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmek için elverişli olması biçiminde tanımlamaktadır[99]. Mahkeme uygulamada bu aşamayı çoğu kez ayrıntılı bir etkililik incelemesine girmeden geçmekte, kimi kararlarda ise doğrudan orantılılık incelemesine yönelmektedir. Nitekim Mahkeme, hükümlülere uygulanan disiplin cezalarını, bu tür fiillerin işlenmesini engelleyici ve caydırıcı nitelikte olduğu gerekçesiyle, amaç bakımından elverişli bulmuştur[100]. Öğretide de, özellikle Alman anayasa yargısı uygulamasına dayanılarak, aracın amacı bütünüyle gerçekleştirmesinin aranmadığı, istenen sonuca bir katkı sağlamasının yeterli olduğu belirtilmektedir[101]. Elverişlilik eşiğinin bu denli esnek tutulması karşısında, 18 yaş kuralının ilk denetim basamağını aşması olağandır. Dolayısıyla yaş ile olgunluk arasındaki uyumsuzluk, elverişlilik aşamasında tek başına bir ihlal tespiti doğurmaktan ziyade; incelemenin odağını gereklilik ve orantılılık basamaklarına taşımaktadır. Nitekim buradaki anayasal mesele, uygulanması eşitlik ilkesiyle çelişen ve yöntemsel olarak imkânsız olan bireysel olgunluk sınavları değil; 18 yaş kuralının, yaş eşiğinin 16'ya çekilmesi veya isteğe bağlı oy modelinin benimsenmesi gibi hakkı daha az kısıtlayan alternatifler karşısında gereklilik testini geçememesidir.

Gereklilik ölçütü, sınırlama aracına başvurmanın hedeflenen amaç bakımından zorunlu olmasını ve aynı amaca ulaşabilecek araçlar arasından hakkı en az kısıtlayan yöntemin seçilmesini arar[102]. Bilimsel araştırmalar oy kullanma için gereken

---

98 Vivian E. Hamilton, 'Democratic Inclusion, Cognitive Development, and the Age of Electoral Majority' (2011) 77(4), 2012, Brooklyn Law Review, 1449-1516.

99 Örnek kararlar için bkz. AYM, E.2022/133, K.2023/15, 25/1/2023, RG. 6/4/2023-32155, par. 13; AYM, E.2020/56, K.2023/108, 1/6/2023, par. 40.

100 AYM, E.2022/133, K.2023/15, 25/1/2023, RG 6/4/2023-32155, par.15. Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kararlarında ölçülülük testini oluşturan alt ilkeleri ayrı ayrı ve sistematik biçimde uygulamak yerine, incelemeyi genel hatlarıyla veya yalnızca orantılılık ilkesi üzerinden yürütmesine ilişkin kararlar ve bu yöntemin eleştirisi için bkz. Yüksel Metin, 'Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hukuk Devletinin Unsuru Olarak Ölçülülük İlkesi' (2023) 40(1) Anayasa Yargısı 349-352.

101 Metin (n 4) 341-342.

102 Anayurt (60) 271.

zihinsel olgunluğun 16 yaşında tamamlandığını gösterirken[103], bazı hukukçular herhangi bir yaş sınırının haklı bir gerekçesi olamayacağını savunur[104]. Bu yaklaşıma göre yaş sınırı, herkesçe kabul edilen net bir tanımdan yoksun "siyasi olgunluk" kavramına dayanmakta ve çocukların demokratik gelişimini engelleyerek onları eksik bir yurttaşlığa mahkûm etmektedir. Bu nedenle söz konusu görüş, sabit bir yaş sınırı koymak yerine, yalnızca okuryazar olmayı ve oyunu tek başına kullanabilmeyi arayan biçimsel bir yeterlilik kriterini savunmaktadır[105]. İleri sürülen bu görüşe göre, mevcut 18 yaş sınırı bilimsel bir zorunluluktan ziyade tarihsel bir kabule dayanmaktadır[106]. Ayrıca çalışmanın ilerleyen kısımlarında da ele alınacağı üzere; yerel seçimlerdeki düşük yaş uygulamaları, kademeli oy modelleri ve çocuk meclisleri gibi alternatifler, aynı amaca gençleri tamamen dışlamadan da ulaşılabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla hakkı daha az kısıtlayan bu tür seçenekler varken, mevcut katı 18 yaş sınırına başvurmanın zorunlu olduğunu söylemek ve bu kuralın gereklilik testini geçtiğini kabul etmek oldukça zordur.

Orantılılık ölçütünde ise sınırlamada kullanılan araç ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi şarttır[107]. Bu denge ancak bireye yüklenen külfet ile kamuya sağlanan yararın tartılmasıyla kurulabilir. Oysa 18 yaş kuralının bireye getirdiği külfet son derece ağırdır. Nitekim cezai ve mali sorumluluk yüklenen 16-17 yaş grubunun katılım hakkından tümüyle yoksun bırakılması ve periyodik seçimler sebebiyle ilk oylarını ancak 20'li yaşlarında kullanabilmeleri hak mahrumiyetini derinleştirmektedir. Buna karşılık 16-17 yaş grubunun seçmen kitlesinden çıkarılmasıyla ortalama seçmen olgunluğunda elde edileceği varsayılan kamu yararı oldukça sınırlı kalır. Bireye yüklenen ağır külfete karşılık kamunun sağladığı yararın bu derece sınırlı kalması ise araç ile amaç arasındaki dengenin bozulduğunu ve mevcut 18 yaş kuralının dar anlamda orantılılık testini geçmekte yetersiz kaldığını göstermektedir.

IV. ÇOCUĞUN SİYASAL KATILIMININ GELECEĞİ VE ANAYASAL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

A. Kademeli Siyasal Katılım Modeli

Demokrasinin gerçekten benimsenebilmesi için çocukların da siyasal süreçlere kademeli olarak dahil edilmesi gerekir. Oysa siyasi olgunluğun 18 yaşın doldurulmasıyla bir anda kazanıldığını varsaymak, çocuğun zihinsel gelişimiyle

---

103 Dana Kay Nelkin, 'What Should the Voting Age Be?' (2020) 8(2) Journal of Practical Ethics 1-29.

104 Philip Cook, 'Against a Minimum Voting Age' (2013) 16(3) Critical Review of International Social and Political Philosophy 439-458.

105 Cook (n 103) 450-452.

106 Venedik Komisyonu seçme hakkının en azından medeni rüşt yaşında tanınmasını önerirken, bu eşiğin somut olarak nerede çizileceğini devletlerin kendi takdirine bırakmaktadır. "Code of Good Practice in Electoral Matters", Venice Commission, Council of Europe, Strasbourg 2025, 2, 14.

107 Anayurt (n 60) 271.

bağdaşmayan yapay bir yaklaşımdır[108]. Bu mantığı bir kenara bırakıp çocuğun gelişen kapasitesiyle uyumlu bir katılım modeli oluşturmak, sağlıklı bir demokrasi için şarttır.

Bu konuda literatürdeki en somut öneri Andrew Rehfeld tarafından geliştirilen "kesirli oy hakkı" (fractional voting) modelidir. Bu modele göre siyasi olgunluk 12 yaş civarında başlar. Dolayısıyla bu yaştaki çocuklara tam oy yerine 1/7 oranında bir oy payı verilmesi ve bu payın 18 yaşına kadar her yıl kademeli olarak artırılarak tam oya ulaştırılması öngörülmektedir[109]. Yazara göre bu yöntem, çocuklara erken yaşta katılım bilinci kazandırırken tecrübesizlikten kaynaklanabilecek riskleri de ölçülülük ilkesine uygun biçimde dengeler[110].

Matematiksel sınırları olan bu modele alternatif olarak doktrinde çocukların doğumdan itibaren temsil edilmesini savunan vekalet modelleri de mevcuttur. Bu yaklaşımlar temelde şu soruda ayrışmaktadır: Çocuk adına oyu kim kullanır ve bu yetki ne zaman, nasıl çocuğun kendisine geçer? Demograf Paul Demeny'nin 1986'da önerdiği model (Demeny voting), çocukların nüfustaki ağırlığını siyasal güce dönüştürmek için oy hakkının reşit olana kadar ebeveynlerce vekaleten kullanılmasını öngörmektedir[111]. John Wall ise yaş sınırları yerine çocuğun öznel iradesini temel alan "vekaleten talep hakkı" (proxy-claim suffrage) modelini savunur[112]. Wall'un yaklaşımında doğumla birlikte ebeveyne geçen vekalet oyu, çocuk bizzat talep ettiği anda kendisine devredilir[113]. Buradaki geçiş süreci, çocuğun iradesi geliştikçe ebeveyn rehberliğinin aşamalı olarak sona ermesi esasına dayanmaktadır.

İki yaklaşım arasındaki temel fark, oy kullanma yetkisinin kimde kaldığı noktasında toplanmaktadır. Demeny modelinde yetki tümüyle ebeveynin takdirindedir ve çocuk pasif konumdadır. Wall'un önerisinde ise kontrol çocuğun iradesine bırakılarak çocuk aktif bir hak öznesi haline getirilir[114]. Ancak her iki model de ciddi anayasal meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Zira vekalet sürecinde ebeveynlerin çocuğun gerçek iradesini mi yoksa kendi siyasi tercihlerini mi sandığa yansıttığını denetlemek imkansızdır.

Teoride tartışılan bu modeller kesirli veya vekaleten oy gibi karmaşık mekanizmalar öngörse de, uygulamada "gelişen kapasite ilkesi" çok daha sade bir

---

108 Steven Lecce, 'Should Democracy Grow up? Children and Voting Rights' (2009) 9(4) Intergenerational Justice Review 133.

109 Andrew Rehfeld, 'The Child as Democratic Citizen' (2011) 633(1) The Annals of the American Academy of Political and Social Science 158.

110 Rehfeld (n 109) 152, 163.

111 Erenc, (n 22) 15.

112 Wall (n 16) 170.

113 John Wall, 'Why Children and Youth Should Have the Right to Vote: An Argument for Proxy-Claim' (2014) 24(1) Children, Youth and Environments 119.

114 Wall (n 16) 181.

araç olan yerel yönetimlerde yaş eşiğinin düşürülmesiyle karşılık bulmuştur. Belediyeler, çocukların katılım hakkını en rahat kullanabileceği ve siyasi sorumlulukla ilk kez yüzleşebileceği alanlardır. Sundukları hizmetlerin doğrudan günlük hayata dokunması, yerel düzeyde söz sahibi olmayı merkezi yönetime kıyasla çok daha kolay ve anlamlı hale getirir[115]. Örneğin Almanya ve Norveç gibi ülkelerin bazı yerel seçimlerde seçme yaşını 16'ya indirmesi, gençlerin yaşadıkları kentin kararlarında söz sahibi olmalarını ve demokratik aidiyet duygusunu erkenden kazanmalarını hedeflemektedir[116]. Yine İskoçya'nın 2014 referandumunda oy yaşını 16'ya indirmesi, bu öngörünün pratikteki karşılığını gözlemleme imkânı sunmaktadır. 16-31 yaş aralığındaki 863 gencin incelendiği bir araştırmada, seçme hakkını 16 veya 17 yaşında kazanan bireylerin, ilk oy kullanmalarının üzerinden yedi yıl geçmesine rağmen 2021 İskoçya Parlamento Seçimlerinde akranlarına kıyasla sandığa gitme oranı belirgin şekilde daha yüksek çıkmıştır. Söz konusu etki sadece oy kullanma alışkanlığıyla sınırlı kalmış, imza toplama veya protestolara katılma gibi sandık dışındaki süreçlere yansımamıştır[117]. Bu sonuç, erken yaşta seçme hakkı tanımanın sadece kağıt üzerinde kalmadığını, gençlerin sandık alışkanlığını gerçekten pekiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Benzer şekilde Türkiye'de de yerel seçimlerde oy kullanma yaşının düşürülmesi, olgunluğun sadece yaşla ölçülemeyeceğini göstermek açısından önemli bir adım olacaktır. Nitekim Türkiye'deki 15-17 yaş arası yaklaşık 3,8 milyon genç düşünüldüğünde[118], bu düzenlemenin demokrasi açısından ne kadar büyük bir kesimi kapsayacağı açıkça görülmektedir. Böylece yerel yönetimler, gençlerin toplumsal meseleleri erkenden deneyimlediği birer okula dönüşebilecektir. Şüphesiz bu öneri, Anayasa'nın 67. maddesindeki 18 yaş şartı nedeniyle anayasal bir engelle karşılaşabilir. Ancak yapılacak bir anayasa değişikliğiyle yerel seçimlerde oy kullanma yaşının düşürülmesi, yerel yönetimlerin özerk ve yurttaşlık bilinci kazandıran yapısına oldukça uygun düşmektedir[119]. Hak ve özgürlükleri koruyan

---

115 Türkoğlu Üstün (48) 67.

116 Mehmet Emre Akbulut, 'Çocukların Siyasal Katılma Hakkı' (2024) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 71-72.

117 Adı geçen çalışmayı incelemek için bkz. Jan Eichhorn and Christine Huebner, 'Longer-Term Effects of Voting at Age 16: Higher Turnout Among Young People in Scotland' (2025) 13 Politics and Governance 1-18.

118 TÜİK verilerine dayanan çalışmada, 2022 yılı itibarıyla 15-17 yaş grubunda tam olarak 3.843.267 çocuğun yer aldığı ve bu kitlenin toplumsal katılıma hazırlanmasının kritik önem taşıdığı ifade edilmektedir. Esat İpek ve Ülkü İstiklal Ortakaya, 'Sayılarla Türkiye'nin 2000 Sonrası Çocuk Karnesi' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 2318-2319.

119 İsbir, yerel yönetimlerin özerk yapısının sadece idari bir yetki paylaşımından ibaret olmadığını, aynı zamanda doğrudan demokratik katılımı ve yurttaşlık bilincini besleyen bir işlev gördüğünü vurgulamaktadır. Begüm İsbir, 'Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik' 2010 11 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1578-1582.

anayasal ilkeler, katılımı daraltan katı engeller olmaktan ziyade, temsili niteliği pekiştiren hukuki güvencelerdir. Bu çerçevede kanımızca yerel seçimlerde yaş eşiğinin düşürülmesi, ölçülülük ilkesine uygun şekilde katılımı artıracak ve demokrasiyi pekiştirecektir. Üstelik bu adım, çocukların kendilerini ilgilendiren kararlarda söz sahibi olmalarını sağlayarak birey olduklarını hissettirecektir.

Kademeli katılım modelinin başarısı, yalnızca yaş sınırının düşürülmesine bağlı değildir. En az bunun kadar önemli iki tamamlayıcı koşul daha vardır. Bunlardan ilki nitelikli yurttaşlık eğitimidir. Seçme yaşını 19'dan 18'e indiren Güney Kore örneği bu konuda iyi bir örnektir. Yapılan araştırmalar, lise çağında ve ailesiyle yaşayan genç seçmenlerin oy verme davranışında belirleyici unsurun yaş sınırından ziyade aldıkları sivil eğitimin niteliği olduğunu göstermiştir[120]. Dolayısıyla yaş sınırının düşürülmesi, ortaöğretim müfredatına dahil edilecek kapsamlı bir vatandaşlık eğitimiyle desteklenmelidir. Aksi takdirde bu düzenleme kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçemeyecektir. İkinci koşul ise bu mekanizmaların gerçekten çalışmasıdır. Bu kapsamda öncelikle yerel yönetimler bünyesindeki çocuk meclisleri ve kent konseyleri gibi mekanizmaların göstermelik yapılar olmaktan çıkarılması gerekir[121]. Çocukların kentsel hizmetlerden yerel bütçeye kadar kendi hayatlarını ilgilendiren her alanda söz sahibi sayılması, bu işlevselliğin ilk şartıdır. Bu çerçevede devlete düşen görev, nitelikli eğitim ve katılım kanalları açarak çocukların haklarını bilen bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır. Ebeveynlere düşen ise baskıcı bir yönlendirme yerine, çocuğun gelişen kapasitesine uygun ve eşitlikçi bir aile ortamı sunmaktır[122].

B. Alternatif Katılım Mekanizmaları

Kademeli katılım fikri, soyut bir söylemden ibaret kalmamalı, somut kurumsal ve anayasal araçlarla desteklenmelidir. 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde dilekçe hakkı düzenlenmiştir. Bu hak, çocuklar için siyasal katılımın önündeki yaş bariyerini aşan en doğrudan araçtır[123]. Dilekçe hakkının kullanımı mevzuatta herhangi bir yaş kısıtlamasına tabi tutulmamıştır. Böylece ayırt etme gücüne sahip her çocuk gerek bireysel beklentilerini gerekse kamusal alana ilişkin taleplerini TBMM'ye ya da yetkili kamu mercilerine doğrudan iletebilmektedir[124]. Ancak bu hakkın etkinliği, başvuruların idarece yalnızca kabul edilmesiyle sağlanamaz. Bu hakkın gerçek anlamda işlevsellik kazanması, idarenin çocuklardan gelen ta-

120 Dajung Sohn, 'Lowering The Voting Age Isn't Enough: Why Civic Education Matters' (2026) Policy Studies 1-17.

121 Ercüment Erbay, 'Çocukların Katılım Hakkı. Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' 2013 2(1) İnsan ve Toplum bilimleri Araştırmaları Dergisi 49.

122 Çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde taraf ve sorumluların yükümlülük ilişkilerinin detaylı bir incelemesi için bkz. Algan (n 5) 568 vd.

123 Gören, (n 9) 131.

124 Algan (n 5) 162.

leplere gerekçeli ve "çocuk dostu" bir dille cevap verme yükümlülüğünü yerine getirmesine bağlıdır[125].

Katılım hakkını kullanmanın tek yolu bireysel yapılan başvurular değildir. Çocuk meclisleri ve kent konseyleri de bu alanı genişleten yapılardır. Bu mekanizmalar, katılımı siyasi partilerin veya parlamentonun dar sınırlarından çıkarmaya yardımcı olacaktır. Böylece çocuklar, mevcut temsil mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda, kendilerini ilgilendiren kararlara başka örgütlü yapılar aracılığıyla doğrudan dâhil olabilirler.

Yerel yönetimler düzeyinde faaliyet gösteren çocuk meclisleri ile 81 ilde kurulan Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri tam da bu ihtiyaca karşılık gelen yapılardır. Örneğin Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 1995 yılında kurulan ve zamanla yaygınlaşan ilk çocuk meclisi[126], çocuklara kent sorunları hakkında söz hakkı tanımıştır[127]. Benzer şekilde, Çocuk Hakları İl Komiteleri de yerel düzeyde, okullarda ve sivil toplumla iş birliği içinde çocuk haklarını tanıtmayı, akran eğitimleri ile farkındalık etkinlikleri düzenlemeyi ve karar alıcılarla diyalog kurarak kurumsal katılımı yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır[128]. Ancak bu yapılar, uygulamada yetişkinlerin seçim düzenini taklit eden sembolik yapılar olmaktan öteye gidememektedir. Çünkü hem çocuk meclislerinin hem de il komitelerinin kararları bağlayıcı bir nitelik taşımamakta, idare açısından sadece birer tavsiye olarak kalmaktadır[129]. Bu mekanizmaları kâğıt üstünde kalmaktan kurtarmak, işlevsel hale getirmenin ön koşuludur. Bunun yolu ise çocukların aldığı tavsiye kararlarının, ilgili meclis gündemlerine alınmasını bağlayıcı bir usul kuralı haline getirmekten geçmektedir.

Okul ortamı, öğrencilerin kendilerini ilgilendiren karar süreçlerine katıldıkları ilk kamusal alandır. Öğrenciler burada demokrasi değerlerini ve sorumluluk duygusunu öğrenirler[130]. Erken yaşta edinilen bu deneyim, ulusal ve uluslarara-

---

125 Gizem Güner Yaşar, 'Anayasal Bir Hak Olarak Dilekçe Hakkının Etkinliğinin Değerlendirilmesi' (2023) 25(2) Anakara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 789-822.

126 Türkiye'nin bu alandaki ilk örneği olan Ankara Büyükşehir Belediyesi Çocuk Meclisi, 1995 yılından beri faaliyet göstermektedir. Meclis, her yıl eylül ayında Ankara genelinden başvuran 9-14 yaş arası ilk ve ortaokul öğrencileri arasından yeni üyelerini seçerek dönem çalışmalarına başlamaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi, 'Çocuk Meclisi' https://www.ankara.bel.tr/hizmetler/cocuk-hizmetleri/cocuk-meclisi Erişim Tarihi: 28.08.2026.

127 Türkoğlu Üstün (n 48) 68.

128 Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri, ülke çapında çocuk katılımını sağlayan bir örgütlenmedir. 81 ilde faaliyet gösteren bu yapılar arasındaki eş güdümü sağlamak üzere "Çocuk Hakları Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk hizmetleri Genel Müdürlüğü, 'Çocuk Hakları Rehberi' https://aileyili.gov.tr/media/nc1fcqii/çocuk-hakları-rehberi.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2026.

129 Türkoğlu Üstün (n 48) 68.

130 BM Çocuk Hakları Komitesi tavsiyeleri doğrultusunda çocuk katılımını ve uygulama ortamlarını değerlendiren bir çalışma için bkz. Zihni Merey, 'Çocukların Katılım Hakkı' İçinde *Türkiye Çocuk*

sı ölçekteki kurumsal birtakım mekanizmalarla desteklenmektedir. Hindistan, Norveç, Slovenya ve Brezilya başta olmak üzere en az 30 ülkede ulusal veya yerel düzeyde çocuk parlamentoları faaliyet göstermektedir[131]. Gelişmiş ülkelerdeki çocuk parlamentoları, demokratik hakların fiilen uygulanmasından ziyade genellikle eğitici bir işleve sahiptir. Ancak bu ortamlarda bile süreç, yetişkinlerin çocukların fikirlerini daha kapsamlı bir şekilde dikkate almasını sağlamaktadır. Öte yandan, çocukların doğrudan siyasi güç kullanmalarına olanak tanıyan pek çok çocuk parlamentosu örneği de mevcuttur[132].

Türkiye'deki uygulamaya bakıldığında 2004 yılından itibaren 81 ilin meclis başkanlarının katılımıyla TBMM çatısı altında toplanan "Türkiye Öğrenci Meclisi" öne çıkmaktadır[133]. Bu oluşumun temel amacı, öğrencilerin okul yönetimine dair görüş bildirmesini sağlamaktır. Ancak uygulamada ciddi yapısal engellerle karşılaşılmıştır. Kurulların yasal altyapı eksiklikleri, meclisler için kurumsal bir güvence oluşturulmasını engellemiştir. Yaşanan bu yapısal ve yasal yetersizlikler nedeniyle işlevsiz hale gelen proje, 2019 yılında nihayet sonlandırılmıştır. Buna rağmen, meclislerin öğrencilerin siyasi hak bilincinin oluşmasına önemli katkılar sağladığı ifade edilmektedir[134].

Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 400.

131 Gerison Lansdown, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making* (Innocenti insights 2001).

132 Örneğin Hindistan'ın Rajasthan bölgesindeki köy okullarında 1990'larda kurulan ilk çocuk parlamentolarından birinde, 6 ila 14 yaş arası çocuklar, topluluklarında önemli değişiklikler yaratan çocuk temsilcilerini seçmektedir. Çocuklar eğitim politikalarını değiştirmiş, yetersiz öğretmenleri işten çıkarmış, topluluk hizmetlerini iyileştirmiş ve yeni altyapı hizmetlerini finanse etmiştir. Asha Bajpai, *Child Rights in India: Law, Policy, and Practice* (Oxford University Press 2003) 469. Yine Bolivya'da 2004 yılında kurulan çocuk parlamentosunun temsilcileri, yetişkin ulusal meclisine düzenli olarak resmi tavsiyelerde bulunmaktadır. Jayashri Sarkarand and Blanca Mendoza, 'Bolivia's Children's Parliament: Bringing Participation to the National Stage' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 227–244. Brezilya'daki Barra Mansa şehri gibi daha yerel çocuk parlamentolarının bazılarında ise, çocuklarla ilgili konularda geniş yetkiler bulunmakta ve şehir bütçesinin bazı bölümlerini kontrol etmektedir. Yves Cabannes 'Children and Young People Build a Participatory Democracy in Latin American Cities' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 191. Yoksul topluluklardaki çocuk parlamentoları, belki de çocukların emek ve kamusal hayata daha derinden dahil olmaları nedeniyle, genellikle daha büyük bir gerçek güce sahiptirler.

133 Öğrencilerde demokrasi, çoğulculuk ve hoşgörü bilinci ile seçme-seçilme kültürünü geliştirmeyi hedefleyen "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi", 13.01.2004 tarihli TBMM protokolüyle yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda her yıl Ulusal Egemenlik Haftası'nda toplanan 81 ilin meclis başkanları, "Türkiye Öğrenci Meclisi"ni kurar. TBMM Başkanı tarafından açılan ve çalışmalarını TBMM Genel Kurul Salonu'nda yürüten bu meclis, eğitim dünyasını ve öğrencileri ilgilendiren sorunları ulusal düzeyde masaya yatırır. Muammer Yıldız, 'Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesinde Ders Kitapları ve Eğitim Araçlarının Rolü' İçinde *1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi-Yetişkinler Kitabı Cilt 1* (Çocuk Vakfı Yayınları 2011) 166.

134 Süleyman İnan, 'Çocuk Vatandaş-Gürbüz Çocuktan Hakbilir Çocuğa' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2023) 86-87.

Uluslararası standartlar, çocuk haklarının etkin korunması için bağımsız ve uzmanlaşmış çocuk ombudsmanlığı kurumlarının kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kurumlar çocukların şikâyetlerini inceler ve tavsiye kararları alır[135]. Karşılaştırmalı hukukta bu kurumlar, çocuk yaşam alanlarını doğrudan denetleme ve çocukları bizzat dinleme yetkisine de sahiptir[136]. Küresel uygulamalarda, çocuklardan oluşan danışma kurulları aracılığıyla karar alıcılara doğrudan tavsiye kararları üretildiği de görülmektedir[137].

Karşılaştırmalı hukuktaki bu kurumsal gelişmelerin aksine Türkiye'de müstakil bir çocuk ombudsmanlığı bulunmamaktadır. Ülkemizde genel ombudsmanlık yapısı içinde bir denetçinin bu alanda görevlendirilmesiyle yetinilmiş; çocukların kuruma doğrudan başvurabilmesini kolaylaştırmak amacıyla çocuklara özel bir internet portalı oluşturulması gibi pratik adımlar atılmışsa da müstakil kurumsal bir yapıya geçilememiştir[138]. Bu düzenlemeyle çocukların, menfaat ihlali şartı aranmaksızın doğrudan şikâyet başvurusunda bulunabilmesinin önü açılmıştır[139]. Ne var ki mevcut yapı, genel bir ombudsmanlık çatısı altında kaldığı ve sadece bireysel şikayetler üzerine çalışabildiği için çocuk haklarının korunmasında yetersiz kalmaktadır. Demokratik bir hukuk devleti ve çocuk odaklı bir anayasa anlayışında müstakil bir çocuk ombudsmanlığı gereklidir. Bu kurum, yalnızca şikâyet toplamakla sınırlı kalmamalı; ihlallere karşı kendiliğinden harekete geçebilmeli, çocukların ihtiyaçlarını politikalara yansıtabilmeli ve politik bakımdan tam bağımsız bir yapıda anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.

Son olarak, hak ihlallerini uluslararası ve ulusal yargı mercilerine duyurabilmek, çocuk haklarını korumak için oldukça önemlidir. Bu kapsamda, karşılaştırmalı hukukta görülen "actio popularis" benzeri usullerle, ebeveyn dışındaki ilgili kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin ihlalleri yargıya taşıyabilmesi öneri-

---

135 Çocuk ombudsmanının genel tanımı ve işlevleri hakkında bkz. S. Mustafa Önen ve Enis Ergüzel, 'İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği' (2021) 7(14) Ombudsman Akademik 33.

136 Dünyadaki ilk örnek olarak 1981 yılında Norveç'te kurulan çocuk ombudsmanlığı sisteminin yetki ve sorumlulukları için bkz. Önen ve Ergüzel (n 135) 36-37.

137 Örneğin İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı bünyesinde 13-18 yaş arası çocuklardan kurulan Danışma Grubu (Gençlik Konseyi), ombudsman ile düzenli toplanarak süreçte aktif rol oynamaktadır. Önen ve Ergüzel (n 135) 48.

138 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu uyarınca 2012 yılında kurulan kurum bünyesinde, kamu denetçilerinden biri "kadın ve çocuk hakları" alanında görevlendirilmiştir. Ayrıca çocukların hak arama mekanizmalarına doğrudan erişimini desteklemek amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumu bünyesinde çocuklara özel bir web adresi (https://www.kdkcocuk.gov.tr) faaliyete geçirilmiştir. Gonca Kozanoğlu, 'İdarenin Denetlenmesi Çocuk Ombudsmanlığının Önemi' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 801.

139 Kamu Denetçiliği Kurumu'nun UNICEF ile birlikte 2014 yılında hayata geçirdiği "kdkcocuk.gov.tr" özel internet portalı, esnek başvuru koşullarıyla çocukların doğrudan erişimine sunulmuştur. Kozanoğlu (n 138) 802.

lebilir[140]. Ayrıca Türkiye'de çocukların yaklaşık üçte birinin hala ciddi maddi yoksunluk içinde olduğu göz önüne alındığında[141], "çocuk bütçesi" veya "çocuk etki analizi[142]" gibi mali katılım araçlarının önemi daha da belirginleşmektedir. Ancak gerek bu dava usulü gerekse söz konusu yöntemler, çocukların içinde yer almadığı yetişkin odaklı yürütülen süreçlerdir. Dolayısıyla tüm bu araçların tasarımı, mutlaka çocukların görüşleri alınarak yapılmalıdır. Katılım ancak bu şekilde devletin mali ve yasama politikalarına etki edebilir. Bu koşul sağlandığı takdirde, sayılan mekanizmaların her biri çocuğun katılım hakkını salt usuli bir imkândan çıkarıp fiilen işleyen bir anayasal güvenceye dönüştürecektir.

SONUÇ

Çocuk hakları doktrini, çocuğu pasif bir koruma nesnesi olarak gören anlayışı terk etmiştir. Modern anayasa hukuku da çocuğu doğuştan gelen haklara sahip bağımsız bir hak öznesi olarak kabul etmektedir. Ancak çalışmada ortaya konulduğu üzere, gelişen kapasite ilkesi ile 1982 Anayasası'nın 67. maddesindeki 18 yaş sınırı arasında çözülmesi gereken bir anayasal ikilem bulunmaktadır. Katılım hakkı çocuğun olgunluk düzeyine göre kademeli olarak genişleyen esnek bir hak anlayışına dayanır. Seçme yaşı ise bireysel farkları gözetmeyen sabit bir eşik getirir. Bu ikilem, görünüşte değil gerçek bir çatışmadır. Aynı çocuk bir yandan olgunluğu ölçüsünde görüşlerinin dikkate alınmasını isteyen bir özne sayılırken, diğer yandan seçme hakkından yaşı nedeniyle istisnasız dışlanmaktadır.

Çalışmada bu ikilemin çözüm yolu da gösterilmiştir. Hükümlerden birini geçersiz saymak yerine, iki anayasal değeri dengelemek gerekmektedir. Bu amaçla işletilen ölçülülük denetimi önemli bir sonuç ortaya koymuştur. Buna göre 18 yaş sınırı, siyasi rüşt amacı bakımından ancak kısmen elverişlidir. Gereklilik ve orantılılık testlerini ise karşılamamaktadır. Bu tespit, 18 yaş kuralının anayasal varlığını sorgulamamaktadır. Sorgulanan, kuralın istisnasız ve tek biçimli uygu-

---

140 Algan (n 5) 692.

141 Türkiye'de ciddi maddi yoksunluk içindeki çocukların oranı 2006 yılında %70,5 iken, 2022 yılında %35,3'e gerilemiştir. Ancak aynı dönemde gelir bazlı yoksulluk oranı %34,6'dan %9,2'ye, yoksul çocuk sayısı ise 7.000'in üzerinden 6.600'ün altına düşmüştür. Bu düşüşe rağmen ciddi maddi yoksunluk oranının hâlâ çocukların üçte birine yakın bir kesimi kapsaması, önemli bir yoksulluk sorununun devam ettiğine işaret etmektedir. İpek ve Ortakaya (n 118) 2381-2382.

142 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki "çocuğun yüksek yararı" ilkesini korumayı amaçlayan "çocuk etki analizi", devletin hazırladığı yasa, bütçe veya politikaların çocuklar üzerindeki olası etkilerini ölçen yenilikçi bir yöntemdir. Bu analizlerin, yasama ve bütçe süreçlerinin henüz en başında devlet mekanizmalarına dahil edilmesi ve resmi raporlar halinde parlamentoya sunulması gerekir. Sürecin kağıt üzerinde kalmaması için de sivil toplum, akademik kurumlar ve özellikle gençlik grupları tarafından bağımsız bir şekilde izlenmesi şarttır. Nihayetinde bu yöntem, devlet politikaları şekillenirken çocukların süreçlere dahil edilmesini ve çocuk haklarına kurumsal düzeyde duyarlı davranılmasını sağlayan önemli bir araçtır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 5 (2003): Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler (Maddeler 4, 42 ve 44, Paragraf 6) par. 45-47.

lanışıdır. Karşılaştırmalı hukuktaki örnekler de bu katılığın zorunlu olmadığını göstermektedir. Örneğin, Avusturya, Arjantin ve Brezilya seçme yaşını 16'ya indirmiştir. Almanya ve İsrail ise en azından yerel seçimlerde daha düşük bir yaş sınırı uygulamaktadır.

Bu bulgulardan üç sonuç çıkarılabilir. Birincisi, 18 yaşın tek ve aşılmaz bir sınır olarak korunması gelişen kapasite ilkesiyle bağdaşmaz. Bu yüzden en azından yerel seçimler düzeyinde kademeli bir yaş uygulaması benimsenmelidir. İkincisi, yaş sınırının esnetilmesi tek başına yeterli değildir. Bu adım sivil eğitimle desteklenmeli, çocuk meclisleri, dilekçe hakkı ve çocuk ombudsmanlığı gibi mekanizmalar gerçek bir işleve kavuşturulmalıdır. Aksi hâlde yapılan değişiklik biçimsel bir adım olarak kalır. Üçüncüsü, katılım hakkı Türk anayasa hukukunda edilgen bir dinlenilme imkânı olarak görülmemelidir. Bu hak, kamu kararlarını fiilen etkileme imkânı tanıyan aktif bir statü hakkıdır. Çünkü çocuk, geleceğin adayı değildir, bugünün aktif bir yurttaşıdır.

Bu çalışma, seçme hakkı ile katılım hakkı arasındaki anayasal ikileme ve bu ikilemin ölçülülük ilkesi çerçevesinde denetlenmesine odaklanmıştır. Şüphesiz ki seçilme yaşının düşürülmesi, zorunlu oy uygulamasının genç seçmenler üzerindeki ölçülülüğü ve önerilen kademeli oy modelinin Türk seçim sistemine teknik uyarlanması gibi hususlar anayasa ve seçim hukuku bakımından kendine özgü yapısal sorunlar barındırmaktadır. Ele alınan bu teorik çerçevenin pratik boyutlarını tamamlayacak söz konusu başlıklar, literatürde müstakil akademik çalışmaların konusu olmayı ve derinleştirilmeyi beklemektedir.

KAYNAKÇA

Akboğa Algan M, 'Çocuğun Anayasal Hakları' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 35-92.

Akyüz E, *Çocuk Hukuku Çocuk Haklarının Korunması* (7. Baskı Pegem Akademi 2020).

Alexy R, A Theory of Constitutional Rights (Oxford University Press 2002) 47-49.

Algan B, *İnsan Hakları Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve* (Adalet Yayınevi 2023).

Algan M, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021).

Aliefendioğlu, Y, 'Temsili Demokrasinin 'Seçim' Ayağı' (2005) 60 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 71-96.

Anayurt Ö, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. Baskı Seçkin Yayıncılık 2024).

Ankara Büyükşehir Belediyesi, 'Çocuk Meclisi' https://www.ankara.bel.tr/hizmetler/cocuk-hizmetleri/cocuk-meclisi Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Aydoğdu Y, *Seçim Sistemleri ve Türkiye* (Adalet Yayınevi 2015).

Aykanat T ve Korkmaz S, 'Osmanlı Hukukunda Seçimler' (2024) 13(2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 847-875.

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medeni Usul Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) (70) Adalet Dergisi 213-254.

Bajpai A, *Child Rights in India: Law, Policy, and Practice* (Oxford University Press 2003).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 5 (2003): Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler (Maddeler 4, 42 ve 44, Paragraf 6).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.7 (2005): Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 20 (2017): Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanması.

Cabannes Y, 'Children and Young People Build a Participatory Democracy in Latin American Cities' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 185–210.

Code of Good Practice in Electrol Matters, Venice Commission Council of Europe Strasbourg 2025.

Cook P, 'Against a Minimum Voting Age' (2013) 16(3) Critical Review of International Social and Political Philosophy 439-458.

Daly A, 'Children, Autonomy and the Courts Beyond the Right to be Heard' (2018) 3 Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights 1-467.

Daly A, 'Assessing Children's Capacity: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child' (2020) 28(3) The International Journal of Children's Rights, 471-499.

Eichhorn J and Bergh J (eds.), *Lowering the Voting Age to 16: Learning from Real Experiences Worldwide* (Springer Nature 2019).

Eichhorn J and Huebner C, 'Longer-Term Effects of Voting at Age 16: Higher Turnout Among Young People in Scotland' (2025) 13 Politics and Governance 1-18.

Ekingen E, 'Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarının Korunması' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler (Adalet Yayınevi 2024) 93-140.

Ekiz S, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2021) 86(2) İzmir Barosu Dergisi 194-233.

Erbay E, 'Çocukların Katılım Hakkı. Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' 2013 2(1) İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38-54.

Erenc O, 'Lowering the Voting Age from Children's Rights Perspective' (2018) Advanced LL.M. Thesis Leiden Law School Netherlands.

European Parliamentary Research Service (EPRS), 'Voting Age for European Elections' (June 7 2023) https://epthinktank.eu/2023/06/07/voting-age-for-european-elections/ Erişim Tarihi: 28.08.2026

Evliyaoğlu SA, 'Çocuk ve Anayasa Üzerine Değerlendirmeler' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi*, (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 178-189.

Federle KH, 'Rights Flow Downhill'(1994) 2(4) International Journal of Children's Rights, 343-368.

Freeman M, 'The Limits of Children's Rights' in Michael Freeman and Philip Veerman (eds) The Ideologies of Children's Rights (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 29-36.

Gören Z, 'Çocuğun Temel Hakları' (1998) 15 Anayasa Yargısı 113-176.

Gören Z, 'Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi' (2012) (22) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 45-105.

Güner Yaşar G, 'Anayasal Bir Hak Olarak Dilekçe Hakkının Etkinliğinin Değerlendirilmesi' (2023) 25(2) Anakara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 789-822.

Hamilton VE, 'Democratic Inclusion, Cognitive Development, and the Age of Electoral Majority' (2011) 77(4), 2012, Brooklyn Law Review, 1449-1516.

Hazar Z, *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması* (Adalet Yayınevi 2021).

İnan AN, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 765-778.

İnan S, 'Çocuk Vatandaş-Gürbüz Çocuktan Hakbilir Çocuğa' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2023) 7-89.

İpek E ve Ortakaya Üİ, 'Sayılarla Türkiye'nin 2000 Sonrası Çocuk Karnesi' İçinde Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 2311-2406.

İsbir B, 'Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik' 2010 11 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1571-1599.

Karacan O, 'Çocuklar ve Hak Özneliği' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi, 2024) 701-711.

Keskinsoy Ö ve Kaya SB, 2021, 'Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum' (2021) 11(1) Hacettepe HFD 63-105.

Korkmaz Çetin N ve Demirkaya S 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 97-115.

Kozanoğlu G 'İdarenin Denetlenmesi Çocuk Ombudsmanlığının Önemi' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 785-811.

Köküsarı İ, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2020).

Gerison Lansdown, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making* (Innocenti insights 2001).

Lansdown G, *The Evolving Capacities of the Child* (Innocenti Research Centre 2005).

Lecce S, 'Should Democracy Grow up? Children and Voting Rights' (2009) 9(4) IntergenerationalJustice Review 133-139.

Lundy L, ''Voice' is not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 927-942.

Merey Z, 'Çocukların Katılım Hakkı' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi*, (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 397-408.

Metin Y, *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi* (Seçkin Yayıncılık 2002).

Metin, Y. 'Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hukuk Devletinin Unsuru Olarak Ölçülülük İlkesi' (2023) 40(1) Anayasa Yargısı 333-370.

Munn N, 'Political Inclusion as a Means of Generating Justice for Children' (2020) 3 Ethics, Politics &Society 111, 105-128.

Nelkin DK, 'What Should the Voting Age Be?'(2020) 8(2) Journal of Practical Ethics 1-29.

Öcal Apaydın B ve Hışım S, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' İçinde Aslı Makaracı Başa, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed) Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması (Seçkin Yayıncılık 2021) 285-323.

Önen SM ve Ergüzel E, 'İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği' (2021) 7(14) Ombudsman Akademik 33-65.

Pew Research Center, 'How Elections Work Around the World' (2020) https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/10/30/from-voter-registration-to-mail-in-ballots-how-do-countries-around-the-world-run-their-elections/, Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Rehfeld, A 'The Child as Democratic Citizen' (2011) 633(1) The Annals of the American Academy of Political and Social Science 141-166.

Sarkarand J and Mendoza B, 'Bolivia's Children's Parliament: Bringing Participation to the National Stage' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 227–244.

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (İkinci Basıdan Tıpkı Bası Vedat Kitapçılık 2017).

Sezer A, 'Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrimi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 983-1012.

Sohn D, 'Lowering The Voting Age Isn't Enough: Why Civic Education Matters' (2026) Policy Studies 1-17

Sütken E, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 67-100.

Syracuse University, Middle Eastern Studies Program, 'Voting Age' Iran Data Portal https://irandataportal.syr.edu/voting-age Erişim Tarihi: 28.08.2026.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk hizmetleri Genel Müdürlüğü, 'Çocuk Hakları Rehberi' https://aileyili.gov.tr/media/nc1fcqii/çocuk-hakları-rehberi.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Teziç E, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (15. Bası Beta Basım Yayım Dağıtım 2012).

Tuncer Kazancı İ, 'Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi" (2023) 9(1) AndHD 57-80.

Türkoğlu Üstün K, 'Çocuğun İdari Karar Alma Süreçlerine Katılım Hakkı' İçinde Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk ve Özgün Özyüksel (ed) *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 37-76.

Varadan S, 'The Principle of Evolving Capacities under the UN Convention on the Rights of the Child' (2019) 27(2) International Journal of Children's Rights 306-338.

Veerman PE, *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 17-18.

Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Wall J, 'Why Children and Youth Should Have the Right to Vote: An Argument for Proxy-Claim' (2014) 24(1) Children, Youth and Environments 108-123.

Wall J, *Give Children The Vote on Democratizing Democracy* (Bloomsbury Academy 2021).

Yıldırım SN, *Bir Siyasi Hak Olarak Seçme Hakkının Niteliği* (Adalet Yayınevi 2019).

Yıldız M, 'Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesinde Ders Kitapları ve Eğitim Araçlarının Rolü' İçinde *1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi-Yetişkinler Kitabı Cilt 1* (Çocuk Vakfı Yayınları 2011) 161-170.

Yılmaz Coşkun S, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2023).